

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของครูประจำชั้น ในการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้

1. ความหมายของศิลปศึกษา
2. คุณค่าของศิลปศึกษา
3. การสอนศิลปศึกษา จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ
 - 3.1 กิจกรรมการสอน
 - 3.2 การผลิตและการใช้สื่อการสอน
 - 3.3 การวัดผลและประเมินผล
4. ครูผู้สอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา
5. ครูประจำชั้นในโรงเรียนประถมศึกษา
6. ปัญหาของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
7. สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของศิลปศึกษา

ศิลปศึกษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของกระบวนการจัดการศึกษา ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้จัดศิลปศึกษาให้รวมอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยมีจุดประสงค์จะให้การศึกษาด้านศิลปะแก่เด็ก เพื่อสร้างเสริมศิลปะนิสัยให้เด็กได้มีความรู้ ความคิดที่ต่อศิลปะ

คำว่า "ศิลปะศึกษา" นั้นมีนักการศึกษา และนักวิชาการทางศิลปะศึกษาหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของคำนี้เอาไว้มากมาย แต่โดยทั่วไปแล้วจะมีหลักการสำคัญไปในแนวทางเดียวกันคือ เป็นการจัดการศึกษาทางศิลปะแก่เด็กที่มุ่งเสริมให้เด็กทุกเพศ ทุกวัยทุกระดับความสามารถ ได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรี ตามความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการความสนใจ และความถนัดทางธรรมชาติของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันตะ, 2523) โดยการแสดงออกด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งผ่านวัสดุที่เหมาะสม และปรากฏเป็นผลงานศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยประสาทตา (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2525ก) เด็กจะเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ มีความสนใจในสิ่งแวดล้อม ได้สำรวจ คิดค้น ทดลองในด้านต่าง ๆ (รัตนะ อุทัยผล, 2507) ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้เจริญเติบโตทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และความคล่องแคล่วในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้สัมพันธ์กับความคิดและการแสดงออก (วิรัตน์ นิษฏาไพฑูริย์, 2520) พัฒนาเด็กให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งทางด้านความรู้ และการรู้คุณค่าของความงาม (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2529ข) ความรู้ ความผูกพันระหว่างชีวิตกับศิลปะ บังเกิดค่านิยมต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติ รู้จักนำเอาศิลปะมาประยุกต์ให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สงวน รอดบุญ, 2524) นอกจากนั้นการเรียนการสอนศิลปะศึกษาก็มีได้มุ่งที่ผลสำเร็จรูปของผู้เรียนหรือมุ่งเตรียมบุคคลให้ออกไปประกอบอาชีพแต่อย่างใด (ดำรง วงศ์อุปราช, 2529) ประโยชน์ที่จริงอยู่ที่กระบวนการการเรียนรู้อันเกิดจากการกระทำด้วยความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเอง การค้นพบ การซาบซึ้ง ความสำเร็จ ความรับผิดชอบ การร่วมมือ และช่วยเหลือผู้อื่น (เลิศ อานันตะ, 2518) ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข และเจริญก้าวหน้าต่อไป (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า "ศิลปะศึกษา" หมายถึง การให้การศึกษาศิลปะแก่เด็ก โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสแสดงออกตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคนด้วยเทคนิคและวิธีการสร้างสรรค์แบบต่าง ๆ อันจะเป็นผลให้เกิดความรู้คุณค่าของศิลปะ และสิ่งแวดล้อมสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมของตนต่อไป

คุณค่าของศิลปศึกษา

ปัจจุบันนี้ การจัดการศึกษาได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาความสามารถทุกด้านของมนุษย์ ศิลปศึกษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการจัดการศึกษาก็เป็นสิ่งจำเป็นและมีคุณค่าต่อเด็กทุกคนเพราะ "ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตใจ ช่วยแนะแนวทางในการแสดงออกและสร้างสรรค์สังคม" (ธนู แสงวงศ์ศักดิ์, 2521) กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญ และตระหนักถึงคุณค่าดังกล่าว จึงได้บรรจุวิชาศิลปะเข้าไว้ในหลักสูตรทุกระดับ เรียกว่า วิชาศิลปศึกษา

ศิลปศึกษาจึงมีค่าควรแก่การศึกษาดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้พระราชทานความเห็นไว้ว่า... "วิชาศิลปะมีประโยชน์ทำให้ผู้เรียนได้ถ่ายทอดจินตนาการของตนออกมาในรูปแบบที่ผู้อื่นเข้าใจง่าย เป็นการฝึกทักษะให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ ตลอดจนวางรากฐานนิสัยของผู้เรียนให้เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์" (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อ่างถึงใน วิจัย วงศ์ใหญ่, 2529ข) นอกจากนี้ศิลปศึกษายังเป็นวิชาที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการรับรู้ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ให้แก่เด็กได้มากกว่าวิชาอื่น ๆ อีกด้วย (Lowenfeld and Brittain, 1982)

มีนักการศึกษาและนักวิชาการทางศิลปศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาในระดับวัยเด็กได้หลายประการ ซึ่งจำแนกตามคุณค่าที่มีต่อเด็ก ดังนี้

1. คุณค่าทางจิตใจ (Spiritual values) ในการปฏิบัติงานทางศิลปศึกษาจะทำให้เด็กได้มองเห็นและชื่นชมต่อความงามของสิ่งแวดล้อม เกิดรสนิยมที่พึงมีต่อศิลปะ และประณีตละเอียดอ่อน ทั้งยังช่วยส่งเสริมและยกระดับคุณธรรมของคนให้สูงขึ้น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2524) มีจิตสำนึกต่อศิลปวัฒนธรรม ไม่คิดทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นมรดกของชาติ (เลิศ อานันทะ, 2523)

2. คุณค่าทางกาย (Physical values) ศิลปะจะช่วยสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็กที่ชอบเคลื่อนไหว ในการปฏิบัติงานศิลปะจะต้องใช้เครื่องมือหลายชนิด และต้องใช้มือทำงานในลักษณะต่าง ๆ กัน ทำให้ได้ฝึกการใช้กล้ามเนื้อ มือ สายตาและอวัยวะส่วนต่าง ๆ ให้ทำงานสัมพันธ์กับความคิด และการแสดงออก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานอย่างอื่นด้วย (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2520; ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2523; นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525)

3. คุณค่าทางสติปัญญา (Intellectual values) การที่เด็กได้ปฏิบัติงานศิลปะจะช่วยเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้ด้วยการกระทำ มีประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2523) เป็นการฝึกฝนการทำงานของสมองให้มีประสิทธิภาพในการคิด ศิลปะจะกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติของเด็ก อาจขยายขีดความสามารถทางสมองของเด็กอีกด้วย ซึ่งจะช่วยให้เด็กเรียนวิชาอื่น ๆ ได้ดีขึ้น (มานพ ถนอมศรี, 2526; อารี รังสินนท์, 2527)

4. คุณค่าทางสังคม (Social values) ศิลปะเป็นสื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์อันดีของสังคม เด็กได้มีโอกาสทำงานร่วมกับผู้อื่นมากขึ้น รู้จักร่วมมือกัน โดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจยุติธรรม ตลอดจนการวิจารณ์ ตีชม ผลงานของตนเองและผู้อื่น (พินิจ ภาวังคะรัต, 2509 อ้างถึงใน วิรุฒ ตั้งเจริญ, 2527; เกษร จิตะจारी, ม.ป.ป.) อันจะเป็นสิ่งที่ดีต่อการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย นอกเหนือจากการทำกิจกรรมศิลปะในโรงเรียนแล้วอาจใช้กิจกรรมศิลปะเป็นงานอดิเรก จะทำให้เกิดความเพลิดเพลินเป็นสุข ปลุกฝังนิสัยรักการทำงาน ไม่เกิดปัญหาสังคม (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2516)

5. คุณค่าทางการสร้างสรรค์ (Creative values) ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวทุกคน สามารถส่งเสริมและพัฒนาขึ้นได้ เช่นเดียวกับพฤติกรรมต่าง ๆ (บุญลือ ทองอยู่, 2521) ศิลปะเป็นสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้แก่บุคคลได้ (กรมวิชาการ, 2522) เพราะศิลปะเป็นเรื่องของการสร้างสิ่งใหม่ที่สวยงาม โดยใช้ประสบการณ์ การรับรู้ เหตุผล อารมณ์ และความคิดริเริ่ม

เป็นเครื่องช่วยในการสร้าง (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525) ศิลปะยังเป็นวิชาเดียวเท่านั้น
 ที่ให้อิสระภาพและเสรีภาพในการแสดงออกแก่ผู้เรียนมากที่สุด (มานพ ถนนมศรี, 2526)

สรุปได้ว่าศิลปศึกษามีคุณค่าต่อผู้เรียนหลายประการทั้งทางด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา
 สังคม และความคิดสร้างสรรค์ การที่เด็กได้ปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้
 พัฒนาความรู้สึกการรับรู้ต่อความงามของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว มีความรักและความห่วงแหนมรดก
 ทางวัฒนธรรมของชาติ เรียนรู้การใช้เครื่องมือ และวิธีการต่าง ๆ มาทำงานศิลปะหลายประเภท
 เป็นการใช้อย่างดี และอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดของตน ศิลปะ
 ยังช่วยพัฒนาขีดความสามารถในการคิด การทำงานของสมอง ซึ่งจะเป็นผลให้การเรียนในวิชา
 อื่น ๆ ดีขึ้นด้วย นอกจากนี้การทำงานศิลปะยังเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น
 ในสังคม รู้จักแบ่งหน้าที่กันทำงาน ยอมรับความคิดเห็น การวิจารณ์ ดิชมซึ่งกันและกัน และศิลปะ
 ยังช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็กและแต่ละคนให้พัฒนาก้าวหน้าต่อไป

การสอนศิลปศึกษา

การสอนวิชาใดย่อมต้องมีวิธีสอนกับสอนที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะ และความมุ่งหมาย
 ของวิชานั้น ๆ การสอนจึงจะได้ผล การสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษานี้มีหลักการสำคัญ
 อยู่ว่า เพื่อให้เด็กได้แสดงออกทางศิลปะ และให้การแสดงออกดังกล่าวช่วยสร้างเสริมความเจริญ
 ออกงามแก่ผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน (ประเทิน มหาจันทร์, 2531)

การสอนศิลปศึกษา หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียกการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดง
 ออกอย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน ตามความถนัดและความสามารถของเด็กแต่ละคน มุ่งพัฒนาการ
 ด้านสติปัญญา ความรู้สึก และค่านิยม สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
 (Lansing, 1976) การสอนจึงควรสอนโดยจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่ผู้เรียนอย่างครบถ้วน
 ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการปฏิบัติงาน ตามขอบข่ายเนื้อหาของประวัติ
 ศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ และศิลปะภาคปฏิบัติ (Clark and Zimmerman, 1981)

วัตถุประสงค์ของการสอนศิลปศึกษา

Hubbard and Rouse (1972) กล่าวว่า การสอนศิลปศึกษาแบบธรรมชาติในโรงเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไปนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การสอนแบบปล่อยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมด้วยตนเอง โดยปราศจากการแนะนำจากครู และการสอนแบบที่ครูคอยดูแลแนะนำอย่างมาก เมื่อพิจารณาในแง่ของผลผลิตคือตัวผู้เรียนแล้ว การสอนทั้งสองประเภทไม่มีทางจะประสบความสำเร็จได้เลย สาเหตุประการหนึ่งเกิดจากครูผู้สอนศิลปศึกษาส่วนใหญ่เป็นครูประจำชั้น ซึ่งครูเหล่านี้ไม่ได้มีพื้นฐานความรู้ด้านศิลปะ หรือถ้ามีก็มีน้อยมาก ทำให้พิจารณาวัตถุประสงค์ของการสอนศิลปศึกษาเป็นไปอย่างคลุมเครือ ไม่ชัดเจน Hubbard and Rouse จึงได้เสนอแนะวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนศิลปศึกษา ซึ่งจะช่วยให้ครูผู้สอนสามารถคาดหวังอย่างมีเหตุผลต่อการทำงานของผู้เรียนภายใต้สภาวะแวดล้อมของชั้นเรียนระดับประถมศึกษา วัตถุประสงค์ดังกล่าวมี 6 ประการ ดังนี้

1. ให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้ ความสามารถในการตัดสินใจคุณค่าของความงาม และการแสดงออกถึงการกระทำอย่างสร้างสรรค์นั้นขึ้นอยู่กับ การได้รับการพัฒนาด้านความรู้สึทาง การเห็นและการสัมผัส
2. การได้เรียนรู้ภาษาแห่งศิลปะ โดยการเรียนรู้ถึงองค์ประกอบที่สำคัญของศิลปะ และหลักการทางศิลปะ ที่ใช้ในการสนทนาพูดคุยและการอ่าน
3. ให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับศิลปิน และวิธีการสร้างงานศิลปะของเขา เป็นการศึกษา ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างของศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ และศิลปินประเภทต่าง ๆ รวมทั้ง การเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลที่มีลักษณะของผู้มีความคิดสร้างสรรค์
4. การวิจารณ์และตัดสินงานศิลปะ รู้จักใช้เกณฑ์ที่แน่นอนและรู้จักจุดที่ควรพิจารณา ในภาพและเข้าใจวิธีการตัดสินใจคุณค่าทางความงามของผลงานศิลปะ และวัตถุประสงค์ที่ปรากฏต่อสายตาใน สภาวะแวดล้อม
5. เรียนรู้การใช้วัสดุและเครื่องมือทางศิลปะ ในการที่จะเข้าใจในผลงานศิลปะและ สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ จะต้องมีความรู้ และทักษะ ในการใช้วัสดุและ เครื่องมือทางศิลปะ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างผลประโยชน์จากความสามารถทางศิลปะ ซึ่งเป็นวิธีการเรียนด้วยปากเปล่า

หลักฐานในการสอนศิลปศึกษา

ในด้านการสอนศิลปศึกษาเพื่อให้เด็กได้ทำงานศิลปะด้วยความตั้งใจ และมีผลงานศิลปะออกมาดีที่สุดในั้น ครูควรยึดหลักฐานการสอน โดยการจูงใจผู้เรียนและการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในการทำงานศิลปะ ซึ่ง Gray (1960) ได้กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการทั้ง 2 แบบ ดังนี้

1. การจูงใจ เป็นส่วนสำคัญที่สุดของการสอน เพราะถ้าครูสอนโดยไม่มีการจูงใจความสนใจแต่อย่างใดเลย จะทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชานั้น และจะมีผลให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างตามบุญตามกรรม การจูงใจ แบ่งออกได้ 4 วิธี คือ การสร้างความกระตือรือร้น การใช้ของตัวอย่าง การให้คำแนะนำ และการใช้คำถาม - คำตอบ

1.1 การสร้างความกระตือรือร้น การเข้าสอนในชั้นเรียนและบอกให้ผู้เรียนทราบโดยทันทีว่าวันนี้จะเรียนเนื้อหาเรื่องอะไรนั้นจะไม่ก่อให้เกิดความสนใจ และความตื่นเต้นแก่ผู้เรียนเลย ครูควรใช้วิธีการนำเสนอปัญหาและให้นักเรียนได้คิดพิจารณาไปที่ละน้อย โดยในตอนเริ่มต้นคาบเวลาครูควรจะให้นักเรียนรู้ถึงหัวข้อเรื่อง เทคนิคและกระบวนการอย่างคร่าว ๆ และชี้ให้เห็นจุดที่ครูผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้กระทำและทำออกมาอย่างดีที่สุด วิธีการนี้จะทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน และสามารถผลิตผลงานที่มีคุณภาพด้วย

1.2 การใช้ของตัวอย่าง มีการกล่าวอ้างถึงอยู่เสมอว่า เด็กเล็ก ๆ นั้นมักจะมีนิสัยชอบตามอย่างครู ดังนั้นการจัดแสดงของตัวอย่างให้นักเรียนดูจะทำให้เด็กคิดว่า ของตัวอย่างนั้นเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งที่จะต้องพยายามทำให้เหมือนแบบมากที่สุด ผลงานที่ออกมาจึงเหมือนตัวอย่างที่ครูแสดงให้เห็น ด้วยเหตุนี้ครูจึงควรใช้ของตัวอย่างหลาย ๆ ชิ้น ที่มีรูปแบบต่าง ๆ กัน และอย่าตั้งวางไว้ในขณะที่เด็ก ๆ กำลังทำงานศิลปะ ทางที่ดีครูควรจะใช้ของตัวอย่างก็ต่อเมื่อกำลังพูดคุยถึงปัญหาเฉพาะบางประการ เมื่ออธิบายจนเข้าใจแล้วก็ให้เก็บของตัวอย่างออกไป

1.3 การให้แนวทางในการทำงาน โดยทั่วไปจะมีวิธีการให้แนวทางในการทำงานแก่ผู้เรียน 2 วิธี วิธีแรก เป็นการให้แนวทางในงานช่างที่มีเทคนิคการทำงานเฉพาะ ครูควรอธิบายไปที่ละขั้นตอนและให้รายละเอียดในส่วนปฏิบัติการต่าง ๆ มากเท่าที่จะมากได้ ผลงานของผู้เรียนจะมีลักษณะที่เหมือนกันราวกับใช้แม่พิมพ์เดียวกัน ดังนั้นครูจึงควรใช้วิธีการนี้ก็ต่อเมื่อเป็นกระบวนการทำงานและเทคนิคเฉพาะที่ผู้เรียนจะเข้าใจได้ยาก แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ควรใช้อย่างพร่ำเพรื่อ วิธีที่สองนั้น มีแนวคิดว่าการให้แนวทางทำงานแก่ผู้เรียนเท่าที่จำเป็น จะช่วยรับประกันความสำเร็จของการทำงานศิลปะ โดยการให้โครงร่างที่สำคัญของกระบวนการทำงานหรือประสบการณ์ทางศิลปะภายในขอบเขตที่ผู้เรียน จะสามารถกำหนดแนวความคิดที่จะสนองความต้องการของตนเอง

1.4 การใช้คำถาม - คำตอบ ก่อนที่ผู้เรียนจะเริ่มทำงานศิลปะครูควรใช้เวลาสำหรับการซักถาม ในการนี้ครูควรได้พิจารณาถึงความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคนและความต้องการของชั้นเรียน ถ้านักเรียนคนใดคนหนึ่งดูท่าทีจะมีปัญหามากเป็นพิเศษ ครูควรจะได้พูดคุยกับเขาเป็นการส่วนตัว ในการตอบคำถามนั้นควรจะให้คำตอบที่ชัดเจนและตอบอย่างรวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้อย่าหลีกเลี่ยงคำถามบางคำถามและควรตอบคำถามด้วยท่าทีจริงจัง นอกจากนี้ De Francesco (1958) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การใช้คำถามของครูก็เป็นส่วนหนึ่งของการจูงใจความสนใจ และควรใช้คำถามที่เหมาะสมกับระดับความเข้าใจของผู้เรียน เป็นคำถามที่ชวนให้คิดและตระหนักถึงปัญหาไม่น่าเบื่อ มีจุดประสงค์จะให้ความช่วยเหลือผู้เรียน ชักนำให้รู้จักปรับปรุงตนเองและวิเคราะห์ตนเอง

2. การให้ความช่วยเหลือผู้เรียน มีวิธีการหลายอย่าง บางอย่างก็เป็นการขัดขวางมากกว่าที่จะช่วย ถ้าครูไม่ได้วางแผนการทำงานให้ดี จากวิธีการอันหลากหลายของการช่วยเหลือของผู้เรียนนั้น Gray (1960) ได้เสนอแนะให้ 3 วิธี คือ การสาธิต การเข้าไปช่วยผู้เรียนทำงานโดยตรง และการให้คำแนะนำ

2.1 การสาธิต ถ้าเป็นไปได้ครูควรจะใช้การสาธิตก็ต่อเมื่อมีเทคนิคการทำงานหรือวัสดุบางอย่างที่ผู้เรียนไม่คุ้นเคย การสาธิตต้องการเวลาที่จะใช้โดยเฉพาะ จึงต้องให้แน่ใจว่าสาธิตนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน และควรใช้การสาธิตก็ต่อเมื่อกระบวนการหรือปัญหาต่าง ๆ มาถึงจุดที่ไม่อาจทำอะไรต่อไปได้อีก จำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้รับวิธีการทำงานที่ถูกต้อง

2.2 การเข้าไปช่วยเหลือผู้เรียนทำงานโดยตรง ในบางครั้งที่ผู้เรียนมีปัญหาจากการทำงานศิลปะ และไม่อาจคอยเวลาของกระบวนการสาธิตได้ ครูอาจจะช่วยนักเรียนด้วยการวาดภาพหรือระบายสี ในผลงานของนักเรียนโดยตรง เพื่อแก้ปัญหาบางอย่าง เช่น การใช้สี การใช้เทคนิคพิเศษ และความเหมือนจริง แต่วิธีการแบบนี้ค่อนข้างจะเป็นอันตรายและควรจะใช้ นาน ๆ ครั้ง วิธีการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนที่ดีที่สุดคือ ครูควรจะมีกระดาษวาดเขียนของตัวเอง เพื่อใช้ร่างภาพหรือแสดงจุดที่นักเรียนควรจะใช้

2.3 การให้คำแนะนำ เป็นวิธีการหนึ่งที่มีประโยชน์อย่างมาก สำหรับครูจะช่วยเหลือให้ผู้เรียนสามารถทำงานศิลปะได้ประสบความสำเร็จ การให้คำชมเชยเมื่อผลงานออกมาดี โดยให้ความเข้าใจแก่ผู้เรียนว่าลักษณะการสร้างสรรค์ที่ดีนั้นเป็นอย่างไร เพื่อผู้เรียนจะได้เรียนรู้ การวิจารณ์ได้อย่างตรงตามจุด การวิจารณ์นี้ควรจะใช้เมื่อกระบวนการทำงานได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ จนออกมาเป็นผลงานศิลปะ และวิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา ควรมีทั้งการวิจารณ์โดยครูต่อนักเรียน และนักเรียนวิจารณ์กันเอง

สรุปได้ว่า แนวทางการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาให้ประสบผลสำเร็จนั้น ในเบื้องต้นครูควรจะได้ศึกษา และพิจารณาถึงวัตถุประสงค์เฉพาะของวิชาศิลปศึกษาให้เข้าใจอย่าง ถ่องแท้และชัดเจน เพื่อที่จะได้มองเห็นแนวทางจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายของ การเรียนศิลปศึกษา นอกจากนั้นครูควรคำนึงถึงรูปแบบต่าง ๆ ที่จะจูงใจความสนใจผู้เรียนให้เกิด ความกระตือรือร้นและตั้งใจที่จะทำงานศิลปะ ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้เรียนมีปัญหา จากการทำงาน โดยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างถูกวิธี และตรงกับปัญหา คำนึงถึงวิธีการ ที่จะไม่ทำให้เกิดการวิตกรอนความคิดสร้างสรรค์ และบุคลิกส่วนตัวของผู้เรียน

ในการสอนศิลปศึกษานอกจากจะต้องพิจารณาในแง่ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนแล้ว ครูควรมี การเตรียมการสอน และวางแผนการสอน "โดยการศึกษาแผนการสอนที่เป็นเอกสารประกอบการ ใช้หลักสูตรล่วงหน้าทุก ๆ แผนเสียแต่ต้นปีการศึกษา วางโครงการจัดลำดับแผนการสอนตามความ เหมาะสม" (อารี สุทธิพันธ์ และคณะ, 2515; ทิศนา ขัมมณี, 2526) รวมทั้งทดสอบและทดลอง ใช้เครื่องมือ สื่อวัสดุทางศิลปะ และจัดเตรียมพื้นที่สำหรับปฏิบัติงาน เพื่อให้การเรียนการสอน

ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Pille, 1973) แต่ครูควรใช้แผนการสอนให้เป็นเพียงเครื่องช่วยให้เกิดความคิดหรือเป็นแนวทางในการพิจารณาว่า ต้องการให้ผู้เรียนได้อะไรจากการเรียน แล้วจึงสร้างแผนการสอนใหม่ด้วยตนเอง ให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนและท้องถิ่น (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525) แผนการสอนใหม่ที่ครูจัดทำเพิ่มเติมจากแผนการสอนของกรมวิธาน เป็นแผนการสอนที่ใช้สอนเฉพาะบทเรียนในแต่ละคาบ (อุบล ตูจินดา, 2532) แผนการสอน 1 แผน ต่อการสอน 1 ครั้ง และแผนการสอนรายชั่วโมงนั้นนับว่าเป็นแผนการสอนในความหมายที่แท้จริง ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้คำว่า "บันทึกการสอน" (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และธีระยุทธ เสนิงค์ ณ ออยุธยา, 2525)

การวางแผนการสอน หมายถึง การกำหนดขั้นตอนการสอนที่ครูกำลังหวังจะให้ผู้เรียน ได้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาและประสบการณ์หน่วยใดหน่วยหนึ่ง ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2526)

Gray (1960) กล่าวว่า โดยพื้นฐานแล้วการวางแผนการสอนศิลปศึกษาจะมีอยู่ 2 ลักษณะ เป็นการวางแผนในมุมมอง 2 ด้าน คือ ครูเป็นผู้วางแผนการจัดกิจกรรมด้วยตนเอง และการวางแผนจัดประสบการณ์โดยครูและนักเรียนร่วมกันวางแผน ซึ่งแต่ละด้านมีลักษณะดังนี้

1. ครูเป็นผู้วางแผนการจัดกิจกรรม การวางแผนการจัดกิจกรรมโดยครูนั้นก็ยังมีความจำเป็นอยู่ เพราะเป็นหน้าที่ในความรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งครูจะต้องให้ความรู้ในเรื่องของเทคนิควิธีการทำงานในแต่ละกิจกรรมเป็นไปตามลำดับ ขั้นตอนที่เหมาะสมตลอดปีการศึกษา ตัวอย่างเช่น ก่อนที่จะให้นักเรียนได้เขียนภาพด้วยสีน้ำมัน นักเรียนก็ควรจะได้เรียนเรื่องขององค์ประกอบศิลป์เสียก่อน และในการวางแผนการจัดกิจกรรมครูควรวางแผนโดยยึดหลักสูตรหรือคู่มือครูเป็นหลัก เพื่อให้แผนการสอนนั้นมีความสมบูรณ์ครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

2. ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผนจัดประสบการณ์ การที่จะพัฒนาการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้ดีขึ้นนั้น บางครั้งครูก็ต้องยอมให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยตอบสนองต่อความพอใจ ความสนใจ และความต้องการของนักเรียนแต่ละคน เพราะบางทีนักเรียนที่วาดภาพได้ดี อาจจะไม่มีความสามารถในงานแบบ 3 มิติ เช่น งานทัศนกรรม

ต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ครูจะต้องช่วยวางแผนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประสบความสำเร็จในงานนั้น ๆ ความรู้ในเรื่องของการใช้สี การออกแบบและอื่น ๆ นั้น สามารถเกิดขึ้นได้โดยการทำงานหัตถกรรมเช่นเดียวกับการวาดภาพ ดังนั้นครูจึงควรระลึกอยู่เสมอว่าการแนะแนวก็ยังเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทั้งหมด นอกจากนั้นการที่นักเรียนได้วางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับครูยังจะเป็นการช่วยฝึกฝนกระบวนการประชาธิปไตยในชั้นเรียนด้วย

องค์ประกอบของแผนการสอนศิลปศึกษา

Chapman (1978) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการสอนว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงลำดับก่อนหลังของข้อกระทงที่ผู้วางแผน เชื่อว่ามีความสำคัญต่อการวางแผน และในการวางแผนการสอนศิลปศึกษา ครูผู้สอนจะต้องคำนึงองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย เป็นส่วนที่จะบอกว่าครูผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร โดยทั่วไปจะพิจารณาจากจุดมุ่งหมายเฉพาะที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
2. วิธีการเรียนการสอน จุดมุ่งหมายจะบรรลุผลได้ก็ด้วยวิธีการเรียนการสอน ซึ่งมีอยู่หลายวิธี ควรจะพิจารณาถึงวิธีการสอนที่ตรงกับความคิดรวบยอดทางศิลปะของครูผู้สอนและเหมาะสมกับผู้เรียน ในเวลาเดียวกันก็ควรจะเป็นการขยายความรู้ของผู้เรียนในโลกแห่งศิลปะและบทบาทของศิลปะที่มีต่อชีวิตประจำวันของผู้คน
3. ความเป็นไปได้ของเนื้อหา เนื้อหาการสอนวิชาศิลปะนั้น ไม่ได้ยึดแน่นตายตัวแต่เฉพาะในเรื่องของความเป็นจริงและทักษะ ยังมีลักษณะที่ยืดหยุ่นซึ่งครูอาจจะเลือกการเริ่มต้นเนื้อหาการสอนด้วยเรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์และความเข้าใจถึงความสำคัญของศิลปะ ตัวอย่างเช่น การสอนเนื้อหาเรื่อง "การสังเกตรวมชาติและสภาพแวดล้อม" ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแนวความคิดทางศิลปะ ครูผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสภาพที่ตั้งโรงเรียนของตน เช่น อยู่ในเมืองใหญ่ อยู่ในชนบทหรืออยู่ทะเลทราย เพื่อที่จะพิจารณาหาวิธีการสังเกตที่น่าสนใจที่สุด ดังนั้นความเป็นไปได้ของเนื้อหาจึงเป็นการแจกลงถึงประเภทของคุณลักษณะวัตถุ จินตภาพหรือแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องช่วยการเรียนการสอน และยังเป็นหลักฐานที่ดีมีรายละเอียด รู้ว่าควรกำหนดวิธีการและข้อควรคิดเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการสอนที่ครูต้องการ

4. กิจกรรมการสอนและแหล่งวิทยาการ แหล่งวิทยากรนั้นมีขอบข่ายตั้งแต่ ภาพอะไรก็ตามที่มองผ่านหน้าต่างห้องเรียน ไปจนถึงสื่อทางศิลปะแบบธรรมดา และ โสตทัศนอุปกรณ์ รายละเอียดของแผนการสอนส่วนนี้ควรจะเป็นการอธิบายถึงสาระสำคัญของกิจกรรมที่จะสอน เช่น การสาธิตการนำเสนออย่างสั้น ๆ การใช้คำถาม คำตอบ และการแนะแนว บางครั้งครูและนักเรียนก็อาจต้องใช้แหล่งวิทยาการเดียวกัน อย่างไรก็ตามนักเรียนมักจะเรียกร้องที่จะใช้แหล่งวิทยาการต่าง ๆ มากกว่าที่ครูใช้ช่วยในการสอน การบรรยายถึงกิจกรรมนักเรียน จึงควรมีรายละเอียดที่แตกต่างจากกิจกรรมของครู

5. ผลผลิตที่ต้องการ ถ้าได้วางแผนการสอนไว้อย่างชัดเจนเป็นไปตามขั้นตอนแล้วครูอาจคาดหวังจะได้ผลผลิตมากกว่าที่ตั้งใจในจุดมุ่งหมายเล็กน้อย จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะเขียนถึงผลผลิตอื่น ๆ ไปด้วย เช่น การเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับตัวผู้เรียนเอง ความตั้งใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำความสะดวก เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของแผนการสอนเป็นการกำหนดหัวข้อที่จะใช้วางแผนการสอน เพื่อให้ครูได้พิจารณาหาแนวทางการจัดกิจกรรมการสอน และเนื้อหาที่จะใช้สอนนั้นไม่จำเป็นต้องกำหนดให้อยู่ในขอบข่ายเฉพาะด้านการฝึกฝนทางทักษะ หรือทฤษฎีทางศิลปะ อาจจะเป็นการจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดแนวความคิดรวบยอด ซึ่งจะนำมาใช้พัฒนาความเข้าใจ ความรู้สึกซาบซึ้งในศิลปะ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ครูผู้สอน และผู้เรียน

ประโยชน์ของการวางแผนการสอน

การวางแผนการสอนเป็นสิ่งที่จำเป็น และมีความสำคัญต่อการสอนไม่ว่าจะเป็นการสอนในเนื้อหาวิชาใดก็ตาม สุวัตน์ มุทเมธา (2523) ได้กล่าวถึงประโยชน์และความสำคัญของการวางแผนการสอนโดยทั่วไปไว้ดังนี้

1. เพื่อครูจะได้ไตร่ตรอง พิจารณาได้อย่างถี่ถ้วนและระมัดระวังในเรื่องการสอน ความมุ่งหมายสิ่งที่จะสอน การดำเนินการสอน การกำหนดกิจกรรมและการกำหนดงานให้นักเรียนทำ ทำให้การดำเนินการสอนไม่สับสน ประหยัดเวลา ลดความผิดพลาดลงได้

2. เพื่อให้ครูเกิดความเชื่อมั่นว่า การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์ต่อเนืองกัน เหมาะกับความต้องการของผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้จริง
3. เพื่อช่วยให้ครูมีความกระฉ่างในเนื้อหาวิชาที่จะสอน และได้เลือกใช้วิธีการสอนจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดกิจกรรมได้เหมาะสมกับการที่จะส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
4. เพื่อครูจะมีโอกาสได้พิจารณาเลือกจัดหาสื่อการเรียนเตรียมจัดทำปรับปรุง และทดลองใช้สื่อที่ผลิตขึ้น ให้บังเกิดผลดีต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างแท้จริง
5. เพื่อครูจะได้มีโอกาสพิจารณาแนวทาง ในการวัดผลและประเมินผล เลือกใช้และสร้างเครื่องมือที่เหมาะสม ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์
6. เพื่อให้ครูมีความเจริญงอกงามในอาชีพ เพราะมีการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม คิดค้นหาความรู้และวิธีการใหม่ ๆ มาทดลองปรับปรุงใช้ เป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของครูและเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลในสังคม
7. เพื่อเป็นการสร้างความกระตือรือร้น ก่อให้เกิดความปรารถนาในอันที่จะใช้วิธีการใหม่ ๆ ในการสอนอยู่เสมอ โดยเฉพาะครูที่เริ่มเบื่อง่ายในการสอน จะเกิดความสนุกสนานและรักการสอนยิ่งขึ้น

การเตรียมการก่อนใช้แผนการสอน

ภายหลังจากที่ครูได้จัดทำแผนการสอนแล้ว ก่อนที่จะสอนในแต่ละวันตามเนื้อหา กิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการสอน ครูควรได้เตรียมตัวให้พร้อม เพื่อที่จะให้การสอนดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่เกิดอุปสรรคในระหว่างการสอน นิรมล สวัสดิบุตร (2528) ได้กล่าวถึงการเตรียมการสอนว่ามีแนวปฏิบัติดังนี้

1. เตรียมสื่อการสอนเฉพาะกิจกรรม เตรียมวัสดุอุปกรณ์หลายชนิดที่เหมาะสมกับกิจกรรมและวัยของผู้เรียน "ควรเป็นสื่อที่มีลักษณะพิเศษและมีคุณภาพ" (Pille, 1973) หรือบางครั้งอาจนัดหมายกับนักเรียนเตรียมวัสดุในเรื่องที่จะทำต่อไป เช่น การสะสมเศษวัสดุ การนำวัสดุอุปกรณ์มาจากบ้าน "ซึ่งควรคำนึงถึงความประหยัดและสะดวกในการจัดหาเป็นประการสำคัญด้วย" (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534)

2. ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในเนื้อหากิจกรรมที่จะสอน ใ้แน่ใจว่ากิจกรรมที่จัดขึ้น มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนของกิจกรรม ตลอดจนวิธีการใช้สื่ออุปกรณ์ที่จะนำไปสอนจริง พร้อมทั้งศึกษาข้อบกพร่องและหาทางแก้ไข (Stanfield, 1958 : สมาร พึงฉิม, 2525)

3. สร้างบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน ตกแต่งปรับปรุงห้องเรียนให้น่าเรียนดึงดูดใจให้อยากเรียน ตลอดจนมีสิ่งสนับสนุนความคิดและการแสดงออกให้นักเรียนดู

จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการวางแผนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวครู และผู้เรียน คือ ครูจะได้เตรียมเนื้อหา กิจกรรม วิธีสอน สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผลให้เหมาะสมกับผู้เรียนและบทเรียน ทั้งยังช่วยให้ครูมีความมั่นใจที่จะสอน ทางด้านนักเรียนจะได้เตรียมตัว เตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์การเรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีบรรลุผลตามจุดประสงค์ที่วางไว้

จากการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529) ซึ่งศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ขาดความพร้อมต่อการใช้หลักสูตร และมีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เอนก เทพสุรินทร์กุล (2526) ที่ได้ศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษาของครูโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดสกลนคร พบว่า ครูส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การบริหารและการบริการหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียน การวัดผลและประเมินผล

จากเอกสารงานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวครูผู้สอนโดยตรงนั้น ควรจะได้คำนึงถึงองค์ประกอบของการสอน 3 ประการ ที่จะมีส่วนต่อความสำเร็จตามความมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนี้

1. กิจกรรมการสอน
2. การผลิตและการใช้สื่อการสอน
3. การวัดผลและประเมินผล

นอกจากนั้น สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (2531) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า "กระบวนการสอน วิธีการสอน กิจกรรมการสอน และสื่อการสอน ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับประถมศึกษา และการจัดกิจกรรมการสอนที่ตั้น ยังมี ความเกี่ยวข้องอย่างมากกับการประเมินผล" การได้ศึกษารายละเอียดในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวตามแนวทางที่หลักสูตรกำหนดไว้ให้เข้าใจชัดเจน จะช่วยให้ครูผู้สอนปฏิบัติงาน ในหน้าที่การสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. กิจกรรมการสอน

วิชาศิลปะศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา มีกิจกรรมศิลปะมากมายหลายประเภท ซึ่งแต่ละกิจกรรมสามารถสนองความต้องการในการแสดงออกของผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีพัฒนาการครบทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญา และความคิดสร้างสรรค์เท่าที่แต่ละคนจะมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพต่อไป

กิจกรรม หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ (กรมวิชาการ, 2532) การจัดกิจกรรมศิลปศึกษานั้น ครูควรคำนึงว่ากิจกรรมนั้น ๆ จะให้คุณค่าที่แท้จริงของประสบการณ์ทางศิลปะแก่ผู้เรียนได้มากเท่าใด เพราะกิจกรรมที่ดีจะมีผลต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านทัศนคติ อุนิสัย ความคิด และรูปแบบพฤติกรรม จะมีผลต่อผู้เรียนอย่างฝังรากลึก ติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่ กลายเป็นมาตรฐานชีวิตของความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี (Jefferson, 1960) นอกจากนั้นเด็กวัยเล็ก ๆ ยังใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อที่จะช่วยให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง และสภาพแวดล้อม ครูจึงควรจัดกิจกรรมให้มีความหลากหลายครอบคลุมศิลปะประเภทต่าง ๆ และปรับเนื้อหากิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับความเจริญเติบโตและพัฒนาการของผู้เรียน (Lansing, 1976)

การจัดกิจกรรมใด ๆ ยังมีความจำเป็นต่องานถึงความสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ กิจกรรมศิลปะที่จัดขึ้นโดยปราศจากความสนใจของผู้เรียนย่อมมีโอกาสล้มเหลวได้ง่าย (เลิศ อำนันทะ, 2518) ดังนั้นครูจึงควรพัฒนาความสามารถในการที่จะรับรู้ถึงความรู้สึกของผู้เรียน ทั้งในด้านบุคลิกภาพ ความพึงพอใจ ความปรารถนา ความต้องการ และข้อจำกัดด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ครูสามารถเลือกแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน (Paston, 1973)

ลักษณะของกิจกรรมการสอนที่ดี

สมณ อมรวิวัฒน์ (2526) กล่าวว่า กิจกรรมการสอนที่ดีนั้นควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาความเจริญทุกด้านให้แก่ผู้เรียน เพราะแต่เดิมนั้นทางโรงเรียนมักจะเน้นให้นักเรียนได้พัฒนาทางสติปัญญา แต่ในแนวคิดใหม่ของโรงเรียนประถมศึกษาถือว่า ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมไปพร้อม ๆ กัน

2. ควรเร้าให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ ด้วยการจัดหาสื่อการสอนประเภทต่าง ๆ และจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย เช่น กิจกรรมทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การจัดสถานการณ์จำลอง การเล่นเกม การแข่งขันแก้ปัญหา เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนด้วยวิธีที่ถูกต้องและทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างตัวนักเรียนเอง

3. ควรให้โอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียน การจัดกิจกรรมใด ๆ ควรให้นักเรียนหลายคนได้มีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ควรทอดทิ้งให้เด็กคนใดคนหนึ่งรู้สึกว่าเขาเองไม่เกี่ยวกับการเรียนในชั่วโมงนั้น ๆ

4. ควรเป็นไปเพื่อการฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง แก่กับนักเรียน เพราะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ ครูจะไม่ใช่ผู้บอกทุกสิ่งทุกอย่างแก่กับนักเรียนตลอดไป แต่ครูจะให้นักเรียนได้ร่วมปรึกษาหารือกัน หาวิธีค้นคว้ารวบรวมข้อความรู้ และหาวิธีการแก้ปัญหาาร่วมกัน

5. ควรมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนานและเป็นกันเอง เด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษาฯ ยังมีช่วงระยะเวลาความสนใจที่ค่อนข้างสั้น ดังนั้นการจัดกิจกรรมการสอนแต่ละชั่วโมง นอกจากครูจะจัดกิจกรรมหลักแล้ว ครูควรมีกิจกรรมสลับ เช่น การเล่านิทาน การร้องเพลง การเล่นเกม การแข่งขัน เป็นต้น

แนวคิดในการจัดกิจกรรมการสอนศิลปศึกษา

กิจกรรมการสอนในปัจจุบัน นิยมให้นักเรียนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการมากขึ้น การจัดกิจกรรม ครูควรคำนึงถึงหลักการที่สำคัญ คือ การให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ เป็นผู้คิด ผู้ปฏิบัติเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ผกา สัตยธรรม, 2524) วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้เสนอแนะหลักการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กไว้ ดังนี้

1. ควรพยายามจัดประสบการณ์ให้มากมายหลายด้าน เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางศิลปะทั้งทางตรงและทางอ้อมมากเท่าที่ครูผู้สอนจะทำได้ เพราะประสบการณ์จะมีส่วนสร้างความประทับใจและเป็นพื้นฐานอันมีค่าต่อชีวิตของเด็ก
2. ควรมุ่งส่งเสริมการสร้างคุณค่าทางเอกลักษณ์ สร้างลักษณะเฉพาะตัว สร้างความมั่นใจให้กับเด็กทุกคน
3. ควรดูแลให้เด็กสร้างสรรค์งานศิลปะด้วยความพยายามของตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจที่จะทำ
4. ควรพยายามสร้างความสนใจ ชักจูงให้เด็กสนใจที่จะค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ส่งเสริมและชักนำให้รู้จักเสาะหาแหล่งวิชาและประสบการณ์ เช่น ห้องสมุด นิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน
5. ต้องพยายามดูแลการทำงานศิลปะของเด็กอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ เพราะการเรียนศิลปะจำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะตัวต่อตัว ครูจะต้องรับผิดชอบในพัฒนาการของเด็ก
6. ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ต่อผลงานของตนเอง ครูควรเป็นผู้ชี้แจงกว้าง ๆ หรือให้ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์หลังจากงานเสร็จสิ้นลงแล้ว "ซึ่งเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักคิด รู้จักวิจารณ์อย่างมีเหตุผล มีมารยาทในการแสดงออกมีความยุติธรรมและรู้จักยอมรับผลงานของผู้อื่น" (ทศนา แชนมณี, 2526)

7. ส่งเสริมให้มีการแสดงผลงานของเด็กทุกคน แต่ไม่ควรเป็นไปในทางแข่งขันกัน การจัดนิทรรศการแสดงผลงานนี้ "นอกจากจะเป็นการแสดงเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการแล้วยังช่วยให้เด็กได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน และมีการค้นคว้าทางการเรียนอยู่เสมอ" (ชวลิต ดาบแก้ว และสุดาวดี เหมทานนท์, 2525)

วิธีจัดกิจกรรมสอนศิลปศึกษา

สำหรับศิลปศึกษา กิจกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการได้ปฏิบัติกิจกรรมศิลปะโดยตรง จะช่วยให้เด็กได้ทดลอง ใช้วัสดุอุปกรณ์ รู้วิธีการทำงาน กระบวนการทำงานศิลปะ และเรียนรู้การทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ผลงานศิลปะที่เกิดขึ้น ยังเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจ และสร้างความมั่นใจในการแสดงออกให้กับเด็กอีกด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526)

ชวลิต ดาบแก้ว และสุดาวดี เหมทานนท์ (2525) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษาที่ใช้กันในโรงเรียน มี 3 แบบ ด้วยกัน คือ

1. แบบบอกให้โดยตรง (Direct method)
2. แบบให้แสดงออกอย่างเสรี (Free expression method)
3. แบบมีจุดมุ่งหมายในการเรียน (Meaningful art education)

การจัดกิจกรรมการสอนศิลปศึกษาทั้ง 3 แบบ มีลักษณะ ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการสอนแบบบอกให้โดยตรง เป็นการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาแบบครูบอกให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎหรือตามคำแนะนำของครู โดยมีครูเป็นผู้นำและนักเรียนเป็นผู้ตาม เป็นวิธีการสอนที่เน้นการลอกเลียนแบบ มุ่งทำให้เหมือนแบบมากที่สุด วิธีการสอนที่จัดอยู่ในแนวการสอนนี้ ได้แก่

1.1 วิธีสอนแบบทำตามคำสั่ง หรือสาธิตให้ดูเป็นขั้นตอนเป็นวิธีสอนแบบครู เป็นผู้ออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติตามเป็นขั้น ๆ ในขณะที่ทำกิจกรรมครูเป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานของเด็กตลอดเวลา เด็กแต่ละคนจะทำงานอย่างเดียวกันในเวลาเดียวกันและทำเสร็จพร้อมกัน ขั้นตอนใดที่เด็กทำผิด ครูจะให้คำแนะนำ แก้ไข จนได้ภาพที่เหมือนกับของครู เด็กไม่มีโอกาสได้ใช้ความคิด

และทำตามความคิดของตนอย่างอิสระ ทำให้เด็กขาดการริเริ่ม ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต้องพึ่งผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (ประเทิน มหาจันทร์, 2531) อย่างไรก็ตามการสอนแบบนี้มีประโยชน์และเหมาะสมสำหรับใช้สอนหลักการทํางานศิลปะ เช่น การวาดเส้น การผสมสี การจักสาน ฯลฯ เพื่อให้เด็กเรียนรู้หลักการทํางานชนิดนี้ขึ้นตอนอย่างไร เป็นการช่วยให้เด็กเรียนสามารถปฏิบัติงานที่ตนไม่เคยทํามาก่อนได้ และการสอนแบบสาธิตให้ดูเป็นขั้นตอนนี้ ถ้าครูได้เตรียมตัวให้พร้อมที่จะสาธิต มีการฝึกซ้อม ทดลองใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะนำมาสาธิต โดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่าเมื่อสาธิตแล้วนักเรียนจะต้องทำอะไรบ้าง (อุบล ตูจินดา, 2532) ประกอบการให้ข้อเสนอแนะเพื่อช่วยนักเรียนใช้หลักการจากการสาธิตที่มาผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนสามารถแสดงออกเป็นผลงานศิลปะที่แปลกใหม่ได้ ก็จะเป็นการช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ ความรู้ และความเข้าใจดีขึ้น (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525, 2528)

1.2 วิธีการสอนโดยใช้แม่แบบ เป็นวิธีการสอนที่ครูเป็นผู้เตรียมบทเรียน โดยการสร้างแม่แบบขึ้นมา แล้วให้นักเรียนลอกตามเส้นรอบนอกของแม่แบบชนิดที่เป็นรอยปรุและรูปร่างของสิ่งของ (ประเทิน มหาจันทร์, 2531) นอกจากแม่แบบที่ครูเป็นผู้สร้างขึ้นแล้วยังมีแม่แบบจากวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติ เครื่องใช้ต่าง ๆ ในบ้านหรือในห้องเรียน เช่น ใบไม้ ดอกไม้ แจกัน เป็นต้น การสอนแบบนี้เป็นการสอนตามทฤษฎีเหมือนจริง "มุ่งเน้นให้แสดงออกในลักษณะเหมือนของจริงตามตาเห็น เหมาะสำหรับการฝึกทักษะการใช้กล้ามเนื้อนิ้วมือให้สัมพันธ์กับประสาทตา" (เลิศ อานันทนะ, 2526ก) แต่เป็นวิธีสอนที่ไม่เหมาะกับเด็กนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา เพราะไม่มีโอกาสใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระและจะมีผลเสียต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เด็กต่อ ๆ ไปด้วย (Hilderbrand, 1975) การสอนแบบนี้เป็นการสอนที่มีจุดประสงค์เพื่อฝึกคนให้เป็นศิลปิน หรือช่างฝีมือในอนาคต (เลิศ อานันทนะ, 2529)

2. การจัดกิจกรรมการสอนแบบให้แสดงออกอย่างเสรี เป็นวิธีสอนที่ให้เด็กได้แสดงออกตามความสนใจของตน เด็กสามารถจะเลือกทำกิจกรรมศิลปะและใช้วัสดุอย่างใดก็ได้ตามความพอใจ มุ่งเน้นให้ได้แสดงออกอย่างเสรีและเกิดความเพลิดเพลินในการทํางานยึดถือเอากระบวนการปฏิบัติงานมากกว่าผลสำเร็จของงาน การจัดกิจกรรมการสอนแบบนี้ทั้งผลดีและผลเสีย ถ้าเป็นการสอนที่ให้อิสระแก่เด็กอย่างเต็มที่ ปราศจากการบังคับหรือควบคุม ปล่อยให้เด็กเรียนได้ทํางานอะไรก็ได้ตามความพอใจ จะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี และถ้าใช้การสอนแบบนี้

สม่ำเสมอ ในระยะแรกเด็กก็ยังมีรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินดี แต่ภายหลังจะรู้สึกเบื่อเพราะไม่ได้รับความรู้และประสบการณ์แปลก ๆ ใหม่ ๆ แต่อย่างไรเลยและถ้าไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขวิธีสอนให้ถูกต้อง "อาจเป็นผลให้เด็กไม่ชอบวิชาศิลปะตลอดไป จนเกิดความรู้สึกต่อต้าน ไม่เห็นความสำคัญของผลงานศิลปกรรมหรือกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ไปชั่วชีวิตของเขา" (Gaitskell and Hurwitz, 1975) อย่างไรก็ตามการจัดกิจกรรมการสอนแบบนี้จะให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนศิลปศึกษา ครูจะต้องมีการวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมก็ควรคำนึงถึงความสนใจและธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสำคัญ แล้วจึงกำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและพัฒนาการทางศิลปะ (เลิศ อานันตะ, 2526ก) ครูจะเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือและทำทนายให้เด็กได้แสดงออกตามความถนัดและความสนใจของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันตะ, 2523) เปิดโอกาสให้ได้ค้นคว้า ทดลอง และแก้ปัญหาการใช้เทคนิคต่าง ๆ สร้างสรรค์งานศิลปะได้อย่างเสรี

3. การสอนแบบมีความมุ่งหมายในการเรียน เป็นวิธีสอนที่ต้องการจะส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคนให้มีความรู้สึกในสิ่งที่ตั้งมาเป็นรายบุคคล และรู้จักคุณค่าศิลปะที่มีต่อสังคม "เป็นวิธีการสอนแบบกำหนดเรื่องหรือปัญหา หัวข้อเรื่องควรเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตเด็กหรือเป็นประสบการณ์ที่เด็กเคยรู้เห็นมาก่อน" (เลิศ อานันตะ, 2518) เรื่องที่ตีควรเป็นเรื่องที่ครูและนักเรียนได้ร่วมกันคัดเลือก เป็นเรื่องที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกอย่างสมบูรณ์ เกิดอารมณ์และจินตนาการสร้างงานศิลปะ ช่วยให้เด็กเกิดแนวคิดในการเลือกวัสดุ และวิธีการต่าง ๆ ในการแสดงออกได้อย่างกว้างขวาง (ประเทิน มหาจันทร์, 2531) เมื่อได้หัวข้อเรื่องหรือปัญหาแล้ว ครูจึงกระตุ้นให้เด็กได้ใช้ความรู้หรือประสบการณ์ในวิชาต่าง ๆ เป็นเครื่องช่วยในการแก้หรือตอบปัญหานั้น ซึ่งเด็กแต่ละคนก็จะมีแนวคิดและวิธีการของตนเอง โดยไม่มีครูคอยบังคับ (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525) วิธีการสอนแบบนี้เป็นวิธีสอนศิลปะเด็กที่ตรงกับจุดประสงค์การสอนของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ซึ่งต้องการให้ผู้สอนจัดการเรียนการสอนในรูปของกิจกรรมที่นำวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์หรือบูรณาการกัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการสอนที่ปฏิบัติใน โรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่สามแนวทาง
แนวทางแรกเป็นการจัดการสอนศิลปศึกษาที่มุ่งการเลียนแบบ กิจกรรมต่าง ๆ ครูจะเป็นผู้ริเริ่ม
และกำหนดให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง แนวทางที่สอง
ใช้วิธีสอนแบบให้อิสระ เสรีแก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่ เด็กจะเลือกปฏิบัติกิจกรรมตามความพอใจ แต่ถ้า
ครูที่ขาดความรับผิดชอบในการสอน จะถือโอกาสปล่อยปละละเลย โดยอ้างว่าเป็นการให้เสรีภาพ
ในการแสดงออก จะทำให้เด็กขาดโอกาสการเรียนรู้วิธีการทำงานศิลปะแปลกใหม่ ในภายหลัง
เด็กจะรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเรียนวิชาศิลปะ อาจทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชานี้ตลอดไป แนวทาง
ที่สาม เป็นการสอนแบบคำนึงถึงความสนใจและธรรมชาติในการแสดงออกของผู้เรียน เป็นสำคัญ
ครูเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมการจัดกิจกรรม ให้ดำเนินไปตามจุดมุ่งหมาย และช่วยทำท่ายให้เด็กแต่ละ
คนได้แสดงออกอย่างอิสระ เป็นวิธีการสอนแบบกำหนดเรื่องหรือปัญหาที่สอดคล้องกับบทเรียนใน
วิชาอื่น ๆ และควรเป็นเรื่องที่เด็กสนใจหรือเคยมีประสบการณ์มาก่อน แนวทางการสอนศิลปศึกษา
แบบที่สามนี้เป็นวิธีสอนที่ตรงกับจุดประสงค์ของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

การดำเนินการสอน

การดำเนินการสอน เป็นการนำกิจกรรมที่ได้เลือกหรือจัดไว้ไปใช้สอนในสถานการณ์
จริง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด การแก้ปัญหา ทักษะทางกาย หรือเจตคติตรงตาม
จุดประสงค์ของการเรียน (วิทยาลัยครูธนบุรี, 2527) การดำเนินการสอนที่ดีนั้น ครูจะต้องมีการ
ตัดสินใจวิเคราะห์สถานการณ์ในขณะที่การสอนดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้การสอนของครู
เป็นไปอย่างไร้จุดหมาย (อารมณ เทียนพิทักษ์, 2528)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ (2523) ได้เสนอแนะแนวการดำเนินการสอน
ที่มีประสิทธิภาพ สรุปได้ดังนี้

1. มีวิธีนำเข้าสู่บทเรียนได้น่าสนใจ สอดคล้องและสัมพันธ์กับเรื่องที่จะสอน และ
ประสบการณ์ของนักเรียน มีการลำดับขั้นตอนการนำเข้าสู่บทเรียนได้อย่างต่อเนื่อง รัดกุม ระวังให้
ผู้เรียนเกิดความสนใจเหมาะสมกับระดับชั้นและเวลา

2. เลือกวิธีสอนได้เหมาะสมกับเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้และวัยของผู้เรียน
3. ใช้ภาษาที่ถูกต้อง เข้าใจง่าย และมีความต่อเนื่อง
4. ให้คำแนะนำ หรือข้อเสนอแนะเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือ
5. ให้โอกาสนักเรียนได้เรียนรู้ หรือค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเองอย่างมีระบบ
6. มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับชั้น และสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน
7. สอนได้ถูกต้องและตรงกับบันทึกการสอน
8. ลำดับกิจกรรมการสอนได้ดี นำไปสู่การสรุปบทเรียนได้
9. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
10. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าการดำเนินการสอน เป็นกิจกรรมที่สำคัญส่วนหนึ่ง การเริ่มต้นการสอน โดยใช้เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียนจะช่วยกระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียนนั้น ๆ ซึ่งจินตนา ยูนิพันธ์ (2527) ได้กล่าวว่าเทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียนนั้น มีหลายอย่างให้ครูเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม เช่น การทบทวนเรื่องที่ได้อ่านไปแล้ว การใช้สื่อหรืออุปกรณ์การสอน การสร้างสถานการณ์จำลอง หรือการให้ผู้เรียนเล่าประสบการณ์ของตน เป็นต้น ในขณะที่ดำเนินการสอน "ครูควรเลือกใช้วิธีสอนในรูปแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับลักษณะและธรรมชาติของเนื้อหาวิชา กระบวนการเรียน ตลอดจนวัยและระดับความสามารถของผู้เรียน" (ทักษิณี ศุภเมธี, 2532) ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้และมีประสบการณ์กว้างขวางยิ่งขึ้น และในขั้นสุดท้ายของการสอนครูควรจะได้สรุปเนื้อหาการเรียนต่าง ๆ ที่ผ่านมา การสรุปจะกระทำทันทีที่การสอนเสร็จสิ้นเป็นการสรุปแนวคิดและสาระสำคัญของการสอนในบทเรียนนั้น ๆ อาจกระทำโดยให้ผู้เรียนร่วมกันสรุปบทเรียน (จินตนา ยูนิพันธ์, 2527)

2. การผลิตและการใช้สื่อการสอน

สื่อสอนนับว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาทอย่างมากในระบบการเรียนการสอน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพทำให้ผู้เรียน

สามารถเข้าใจความหมายของบทเรียนได้ง่ายและรวดเร็ว ทั้งยังเกิดความจำที่ถาวรมากกว่าการเรียนแบบท่องจำอีกด้วย (กิตานันท์ มลิทอง, 2531)

ความหมายของสื่อการสอน

สื่อการสอน หมายถึง เครื่องมือที่ช่วยสื่อความหมายระหว่างครูและนักเรียน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างก้าวหน้า (Shores, 1960) เครื่องมือชนิดใดก็ตามซึ่งบรรจุเนื้อหาข้อความเกี่ยวกับการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นแผ่นฟิล์ม โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องบันทึกเสียง ภาพถ่าย วัสดุเครื่องฉาย หรือวัสดุสิ่งพิมพ์ ล้วนเป็นสื่อการสอนได้ (Heinich, Molenda and Russell, 1982) นอกจากนี้ยังรวมถึงสื่อประเภท เทคนิควิธีการ เช่น เกมสื่การเล่นบทบาทสมมุติ และวิธีการนำเสนอเนื้อหาการสอนแบบต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531) ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น วิทยากร สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ถ้าสิ่งแวดล้อมนี้สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะและทัศนคติได้แล้ว ก็ถือว่าเป็นสื่อการสอนเช่นกัน (Gerlach and Ely, 1971)

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าสิ่งใดก็ตามที่มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล เหตุการณ์ วัสดุ อุปกรณ์ ที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพล้วนเป็นสื่อการสอนทั้งสิ้น

คุณค่าของสื่อการสอน

เด็กในวัยระดับชั้นประถมศึกษา มักจะสนใจในเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง และสนใจในสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม การนำสิ่งที่เป็นรูปธรรมมาใช้ในการเรียนการสอนนั้น สื่อการสอนนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก (Richey, 1958) เนื่องจากเป็นเครื่องมือประกอบการสอนที่ผู้เรียนได้สัมผัสและมองเห็นได้ดีเท่า ๆ กันจึงสามารถถ่ายทอดทั้งสิ่งที่ป็นจริง ทักษะ ทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งไปยังผู้เรียน (Hass and Packer, 1955) ทั้งยังช่วยพัฒนาความคิดรวบยอดให้กับผู้เรียน ซึ่งก็หมายถึงความสามารถในการสรุปภาพรวมของเนื้อหา และอาจเพิ่มพูนความสามารถจนกระทั่งประยุกต์ความรู้หนึ่ง ไปสู่สถานการณ์ใหม่ได้ (Dale, 1969)

นอกจากนี้สื่อการสอนยังสามารถเอาชนะข้อจำกัดในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ภูมิหลังและพื้นฐานความรู้เดิม รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาการเรียนของนักเรียนที่เสียเปรียบทั้งทางด้านสติปัญญาและทางเศรษฐกิจ (Richey, 1958; Kinder, 1959)

ในด้านคุณค่าของสื่อการสอนศิลปศึกษานั้น อารี สุทธิพันธ์ (2515ช) ได้กล่าวว่า การที่ครูใช้สื่อต่าง ๆ มาช่วยในการสอนศิลปศึกษา จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนดังนี้

1. สามารถเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ ได้เร็วขึ้น
2. สามารถเข้าใจเนื้อหาอื่น ๆ ได้นาน ฝังแน่นในความทรงจำ
3. สามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที เป็นการประหยัดเวลาและแรงงานของครูผู้สอน
4. ผู้เรียนรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน ینگเกิดความสนใจสม่ำเสมอ

ดังนั้น สื่อการสอนจึงมีคุณค่าต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก ดังผลการวิจัยของ Vongsingthong (1984) ที่ได้ศึกษาถึงความสามารถด้านการรับรู้ในการใช้สื่อการสอน และประสิทธิผลของสื่อการสอนในวิชาการปฏิบัติงานศิลปะ พบว่า สื่อการสอนมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะภาคปฏิบัติมาก สามารถตอบสนองและสนับสนุนความมุ่งหมายการสอนในทุกด้าน นอกจากนี้ สุธน พรเสริมลักษณ์ (2526) ยังได้กล่าวสรุปถึงคุณสมบัติทางคุณภาพของสื่อการสอนระดับประถมศึกษาว่า ในหัวข้อเรื่องของการสร้างความสนใจต่อการเรียน การช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน การประเมินผล การได้รับประสบการณ์ที่ถูกต้อง ช่วยย่นระยะเวลาในการเรียน และการสร้างความเข้าใจในบทเรียนเหล่านี้ล้วนเป็นข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พนม อินวกุล (2527) ที่กล่าวว่า ครูโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นว่า สื่อการสอนเป็นสิ่งจำเป็น เพราะช่วยการสอนได้ผลดี และช่วยให้นักเรียนเข้าใจในสิ่งที่เรียน ได้ดีอีกด้วย

ประเภทของสื่อการสอน

มีนักการศึกษาหลายท่านได้จัดแบ่งประเภทของสื่อการสอนไว้แตกต่างกันออกไปตามหลักวิชาที่แต่ละท่านยึดถือ De Kieffer (1965) ได้จำแนกสื่อการสอนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทวัสดุและเครื่องฉาย เช่น สไลด์ และเครื่องฉายต่าง ๆ
2. ประเภทวัสดุที่ไม่ต้องฉาย เช่น รูปภาพ ลูกโลก การสาธิต ฯลฯ
3. วัสดุวัสดุและเครื่องมือ เช่น วิทยุ เครื่องเล่นเทป เครื่องขยายเสียง

ไมโครโฟน ฯลฯ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคนอื่น ๆ (2521) ได้แสดงความคิดเห็นต่อสื่อการสอนว่า มิได้หมายถึงวัสดุอุปกรณ์ราคาแพงต่าง ๆ ตามที่เข้าใจ วัสดุอุปกรณ์บางอย่างที่มีราคาถูก จัดทำหรือจัดซื้อได้ง่าย ก็สามารถนำมาใช้เป็นสื่อกลางสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียนได้เช่นกัน ดังจำแนกได้ 3 ประเภท คือ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2525)

1. สื่อการสอนประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อการสอนที่เป็นวัสดุสิ้นเปลืองใช้แล้วหมดไป หรือผู้ฟังได้ง่าย สื่อประเภทวัสดุจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 จำพวก คือ

- 1.1 วัสดุการสอนที่มีผู้จัดทำจำหน่าย ได้แก่ สิ่งพิมพ์ ภาพชุด แผนภูมิหรือแผนภาพ สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ เทปเสียงประกอบตำรา ชุดอุปกรณ์การสอนวิทยาศาสตร์ และชุดการสอน

- 1.2 วัสดุการสอนที่ครูจัดทำหรือหามาเอง ได้แก่ วัสดุเหลือใช้ วัสดุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสื่อการสอนที่ครูหรือนักเรียนช่วยกันผลิตขึ้น

2. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ หมายถึงสื่อประเภทเครื่องมือที่ครูนำมาใช้ในการสอน ซึ่งรวมถึงเครื่องมือที่ใช้ประกอบการสอนโดยตรง เช่น ของจริง หุ่นจำลองต่าง ๆ เครื่องเสียง และเครื่องฉายแบบต่าง ๆ

3. สื่อการสอนประเภทวิธีการ เป็นสื่อการสอนที่ครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่างที่ครู หรือนักเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน เช่น การสาธิต การทดลอง เกมส์ ทักษะศึกษา ฯลฯ

การให้ได้มาซึ่งสื่อการสอน

ในบรรดาสื่อประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น สื่อการสอนประเภทวัสดุ เป็นสื่อที่ทางโรงเรียนสามารถจัดให้มีขึ้นตามความต้องการได้ง่ายที่สุด เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของราคาและความสะดวกในการใช้ น้อยกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) จึงได้เสนอแนะวิธีการให้ได้มาซึ่งสื่อการสอน ดังนี้

1. การจัดซื้อ เป็นวิธีการที่ค่อนข้างสะดวก โดยใช้เงินงบประมาณของทางราชการส่วนใหญ่เป็นสื่อสำเร็จรูป

2. การจัดหา เป็นสื่อการสอนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มีทั้งสื่อประเภทของจริงและสื่อสำเร็จรูป นอกจากนี้ยังจัดหาได้โดยการสะสมเศษวัสดุต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นและแยกประเภท จัดเก็บให้เป็นระเบียบ

3. การผลิตขึ้นเอง เป็นสื่อการสอนที่ผู้ผลิตต้องการสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็สื่อที่ตรงกับสภาพปัญหา และความต้องการมากที่สุด เนื่องจากผู้ผลิตอยู่ใกล้ชิดกับปัญหาที่เกิดขึ้นและรู้อสภาพของผู้เรียนเป็นอย่างดี การผลิตสื่อการสอนขึ้นเองนี้ "ควรจะทำเมื่อไม่อาจหาสื่อจากแหล่งบริการได้อย่างเหมาะสมเท่านั้นเพื่อไม่ให้เกิดการสูญเปล่าและซ้ำซ้อน" (สุรชัย ลิกขานันท์, 2532)

สรุปได้ว่า สื่อการสอนที่มีอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไปนั้น สามารถจัดให้มีขึ้นตามความต้องการได้โดยการจัดซื้อ จัดหา และผลิตขึ้นใช้เอง สื่อการสอนจะมีประโยชน์ต่อผู้เรียนก็ต่อเมื่อครูได้เลือกใช้ให้สอดคล้องกับระบบการเรียนการสอน "โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการสอนและเป้าหมายของผู้เรียน และควรเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทางการคิดโต้ตอบ การอภิปราย และการศึกษา" (Erickson, 1971)

การผลิตสื่อการสอนศิลปศึกษา

ในการเรียนการสอนศิลปศึกษา สื่อการสอนนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก สื่อการสอนที่ดีจะช่วยสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี และเป็นตัวกระตุ้นให้การแสดงออก เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2525) แต่ในโรงเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไปนั้น

สื่อการสอนที่มีอยู่มักจะไม่พอเพียงต่อความต้องการของครูผู้สอน ดังที่ผลการวิจัยของ ประสงค์ เปนะนาม (2523) พบว่า สื่อการสอนที่มีอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีน้อยเกินไป และเป็นสื่อที่ไม่ค่อยตรงกับเนื้อหาที่จะสอน ครูจึงจัดทำสื่อการสอนด้วยตนเอง โดยการใช้เงินส่วนตัวจัดซื้อวัสดุ เพื่อใช้ในการผลิตสื่อการสอน นอกจากนี้ยังจัดหาวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น วัสดุเหลือใช้ หรือวัสดุราคาเยา มาผลิตสื่อการสอน

การจัดหา เก็บสะสมวัสดุราคาถูก หรือวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ก้อนหิน เปลือกหอย ตะปู เชือก กล้องผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เศษผ้า ลูกกัญญา ฯลฯ มาใช้เป็นอุปกรณ์ในการผลิตสื่อการสอนนั้น นอกจากจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายแล้ว เลิศ อานันทนะ (2525) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมถึงประโยชน์และคุณค่าของการนำวัสดุในท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ ไปใช้ผลิตเป็นสื่อการเรียนการสอนศิลปศึกษา ดังนี้

1. ส่งเสริมให้มีการสำรวจและการทดลองจากวัสดุในท้องถิ่นอันจะเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการสร้างสรรค์ในโอกาสต่อไป
2. ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีลักษณะรูปแบบเฉพาะที่แตกต่างไปจากการใช้วัสดุทั่วไปที่มักจะมีรูปแบบซ้ำ ๆ กัน
3. ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงแก้ปัญหาและรู้จักวางแผนล่วงหน้า
4. ประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อซึ่งมักจะมีราคาแพงและขาดแคลน โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ห่างไกลในชนบท
5. สร้างสำนึกและความเข้าใจที่ถูกต้องให้เห็นว่าการสร้างงานศิลปะไม่จำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีราคาเท่านั้น วัสดุในท้องถิ่นที่ไม่ใช้แล้วก็สามารถนำมาสร้างสรรค์งานศิลปะได้

ขั้นตอนการผลิตสื่อการสอน

การดำเนินการผลิตสื่อการสอนวิชาใดก็ตาม การได้จัดเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ ก่อนการผลิต นับเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การผลิตสื่อการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่นและรวดเร็ว ช่วยประหยัดเวลา งบประมาณ และแรงงานในการผลิตได้เป็นอย่างมาก ดังที่ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2525) ได้กล่าวไว้ว่าการกำหนดขั้นตอนการผลิตสื่อการสอนอย่างเป็น

ระบบ จะช่วยให้ครูผู้สอนสามารถผลิตสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ ตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. การจัดเตรียมทรัพยากรและวางแผนการผลิต

1.1 สํารวจปัญหาและความต้องการ เป็นการสํารวจปัญหาที่เกิดขึ้นในการสอน อันจะทำให้มีความจำเป็นต้องมีสื่อการสอนเป็นเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพ สํารวจความต้องการใช้สื่อการสอนว่ามากน้อยเพียงใด และเป็นสื่อประเภทใด

1.2 สํารวจทรัพยากรที่ต้องใช้ในการผลิตสื่อการสอน มีรายการที่ต้องสํารวจคือ

1.2.1 งบประมาณ จากแหล่งใด มีมากน้อยเพียงใด

1.2.2 วัสดุทดแทน สื่อบางประเภทอาจจะใช้วัสดุตามธรรมชาติและวัสดุเหลือใช้ได้ โดยไม่ต้องซื้อวัสดุราคาแพงมาผลิต

1.2.3 เครื่องมืออุปกรณ์ สื่อบางประเภทเป็นวัสดุที่ต้องใช้ควบคู่กับอุปกรณ์ เช่น สไลด์ต้องมีเครื่องฉายสไลด์ ดังนั้นจึงต้องสํารวจเสียก่อนว่าเมื่อผลิตขึ้นมาจะมีอุปกรณ์ให้ใช้หรือไม่

1.2.4 ความคิด โดยการศึกษาจากเอกสารหรือขอคำปรึกษาจากผู้รู้ ผู้เคยใช้ว่า สื่อที่จะผลิตขึ้นควรมีรูปแบบอย่างไร

1.2.5 สภาพแวดล้อม เป็นการสํารวจดูความพร้อมของห้องเรียนว่าเหมาะสมที่จะใช้สื่อการสอนหรือไม่ เช่น การมีไฟฟ้าหรือไม่ เป็นต้น

1.3 กำหนดวัตถุประสงค์ของการผลิตสื่อการสอน

1.4 วางแผนการผลิต ว่าจะต้องทำอะไร

2. การดำเนินการผลิต ในการผลิตสื่อการสอนทุกชั้นควรคำนึงและให้ความสำคัญ

ถึงคุณค่าทางด้านศิลปะ ซึ่งจะ เป็นตัวเร้าที่สำคัญในการสร้างความสนใจให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมตลอด การเรียนการสอนจนจบกระบวนการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534)

3. การใช้สื่อการสอนที่ผลิตขึ้น

4. การประเมินผลย้อนกลับเพื่อปรับปรุง เป็นการตรวจสอบสื่อที่ผลิตขึ้นว่ามีคุณภาพ หรือมีประสิทธิภาพหรือไม่ การประเมินผลต้องทำทั้งในแง่คุณภาพการผลิตและในแง่ที่สื่อจะช่วยเพิ่ม ประสิทธิภาพการผลิตสื่อให้สูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม สื่อการสอนจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อได้นำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมและถูกวิธี ดังนั้นก่อนที่จะนำสื่อการสอนไปใช้ ครูผู้สอนจึงควรที่จะ ได้ศึกษาถึงลักษณะและคุณสมบัติของสื่อการสอน ข้อดีและข้อจำกัดอันเกี่ยวกับตัวสื่อและการใช้สื่อแต่ละอย่าง การเลือกสื่อการสอนมาใช้ประกอบการสอนให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนจะต้องตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่แน่นอนเสียก่อน เพื่อใช้วัตถุประสงค์นั้นเป็นตัวชี้้นำในการเลือกสื่อที่เหมาะสม (กิตานันท์ มลิทอง, 2531)

การใช้สื่อการสอนศิลปศึกษา

สื่อการสอนที่ครูจัดหาหรือผลิตขึ้นมาแล้วยังมีสภาพเป็นสื่อ (MEDIA) ที่ยังไม่มีความหมายต่อเมื่อครูได้นำไปใช้และช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด และความเข้าใจขึ้น สื่อนั้นจึงจะมีความหมายหรือมีความหมายต่อผู้เรียน แต่การใช้สื่อการสอนบางครั้งไม่สามารถช่วยขยายความรู้ ความคิดและความเข้าใจต่อผู้เรียนได้ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2525) ดังนั้นก่อนที่ครูจะนำสื่อการสอนไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนทุกครั้ง ควรจะได้เตรียมตัวให้พร้อม ทั้งความรู้ และทักษะการใช้ด้วยการทดลองใช้สื่อที่เสียก่อนจนแน่ใจว่าสามารถใช้ได้ถูกต้องและได้ผลดีจึงจะนำไปใช้

Luca and Kent (1968) กล่าวว่า การนำสื่อและเครื่องมือทางศิลปะชนิดต่าง ๆ ไปใช้ในการเรียนการสอนศิลปศึกษานั้น ครูผู้สอนจะต้องดัดแปลงสื่อการสอนและ เทคนิคการใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะความเจริญองงามทั้งภายนอกและภายในของผู้เรียน ดังนั้นเพื่อให้ครูสามารถใช้สื่อการสอนให้ประสบผลสำเร็จ ครูจึงควรตระหนักในขั้นพัฒนาการความเจริญองงามของผู้เรียน และเป็นผู้ที่เข้าใจในการแสดงออกของกระบวนการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ครูควรเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องของหลักการทางศิลปศึกษาเป็นอย่างดีด้วย

ในด้านการนำสื่อการสอนไปใช้นั้น สามารถนำไปใช้ประกอบการสอนในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการ หรือจะใช้ในทุกขั้นตอนก็ได้ ดังนี้ ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นการดำเนินการสอน ขั้นวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ และขั้นสรุปบทเรียน สุรชัย ลิกขานันท์ (2532) ได้กล่าวถึงข้อควรปฏิบัติในการใช้สื่อการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ โดยครูผู้สอนจะต้องปฏิบัติเป็นลำดับขั้นดังนี้

1. เตรียมตัวครูให้พร้อม ตรวจสอบจัดลำดับ กำหนดขั้นตอนในการใช้อย่างเหมาะสม เตรียมคำถามและกิจกรรมต่อเนื่อง
2. เตรียมสภาพแวดล้อมการใช้สื่อ จัดสื่อ จัดเครื่องมือ จัดสถานที่ให้เหมาะสมกับการใช้
3. เตรียมผู้เรียนให้พร้อม แนะนำสื่อที่จะใช้ สิ่งที่ต้องระวังศึกษา บอกถึงกิจกรรมที่จะตามมาหลังการใช้สื่อ
4. ใช้สื่อตามแผนที่วางให้ ในระหว่างการใช้ต้องคอยตรวจสอบและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ตรวจสอบให้แน่ใจว่าผู้เรียนมองเห็นและได้ยินเสียงชัดเจนทั่วกัน
5. ติดตามผลการใช้สื่อ จัดให้มีกิจกรรมติดตามผลการใช้สื่ออย่างเหมาะสม เช่น การตั้งคำถาม อภิปราย ทดสอบ และกิจกรรมอื่นตามความเหมาะสม

นอกจากนั้น ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอนว่า ไม่มีสื่อการสอนใดจะสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนได้ทุกเรื่อง ทุกชั้น ทุกวิชา และทุกสถานการณ์ ดังนั้นเพื่อให้การใช้สื่อการสอนของครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ครูจึงควรยึดถือแนวปฏิบัติดังนี้

1. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมใช้สื่อการสอน ภายใต้อาการชี้แนะของครูผู้สอน จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น ทั้งด้านมโนทัศน์และเจตคติ
2. เลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของเนื้อหาวิชา จุดมุ่งหมายการเรียนการสอน ลักษณะของตัวสื่อการสอน ผู้เรียน ตลอดจนสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก
3. สื่อการสอนบางประเภทเมื่อใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนแล้ว อาจจำเป็นต้องตั้งแสดงไว้เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง
4. สื่อประเภทเครื่องฉาย การฉายซ้ำจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้เพิ่มขึ้น
5. ควรจัดให้มีกิจกรรมต่อเนื่อง เมื่อจบกิจกรรมการใช้สื่อแล้ว เช่น ให้มีการอภิปราย รายงาน และค้นคว้าเพิ่มเติม เป็นต้น

การจัดเก็บสื่อการสอน

การจัดเก็บและรักษาสื่อการสอนนั้นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะละเลยไม่ได้ เพราะการจัดเก็บสื่อการสอนอย่างเป็นระบบมีระเบียบแบบแผนที่เหมาะสม จะช่วยให้สื่อการสอนมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน คຸ້ມคຸ້ມกับการลงทุนลงแรงผลิต หรือจัดซื้อหรือจัดทำมาและยังช่วยให้สะดวกรวดเร็วในการนำออกมาใช้ ไม่ต้องเสียเวลาค้นหาค้นหา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531) และเมื่อมีสื่อการสอนเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่หรือผู้รับผิดชอบเพื่อจัดเก็บรวบรวมและให้บริการสื่อการสอนเหล่านั้นแก่ผู้สนใจ ควรจัดทำบัตรรายการสื่อการสอนต่าง ๆ เพื่อจะได้จัดเก็บ บำรุงรักษา และให้บริการได้อย่างสะดวก (Erickson, 1971)

จากที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่าสื่อการสอนนั้นมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่เน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมศิลปะประเภทต่าง ๆ ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนสื่อการสอนศิลปศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนด้วยความเข้าใจและสนุกสนาน ส่งเสริมความคิดและการแสดงออกให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สื่อการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษานั้น สามารถจัดให้มีขึ้นได้โดยเลือกวัสดุที่หาได้ง่ายในห้องเรียนหรือวัสดุเหลือใช้ มาผลิตเป็นสื่อการสอน อย่างไรก็ตามสื่อการสอนก็ยังคงเป็นเพียงเครื่องมือช่วยในการสอนเท่านั้น การนำสื่อไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนสูงสุด ครูผู้สอนจะต้องรู้จักการเลือกใช้สื่อได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา ผู้เรียน และสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นการจัดเก็บรักษาสื่อการสอนที่ได้จัดทำหรือผลิตขึ้นให้อยู่ในสภาพดี พร้อมทั้งจะนำออกใช้งานได้ ก็เป็นขั้นตอนที่สำคัญเช่นกัน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงควรจัดสถานที่เก็บรักษา และให้บริการสื่อต่าง ๆ แก่ครูผู้สอนได้นำไปใช้อย่างทั่วถึง

3. การวัดผลและประเมินผล

การวัดผลประเมินผล เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษา เป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ติดตามผลการดำเนินการสอนของครูว่าได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เพียงใด หากมีข้อบกพร่องหรือปัญหาใด ๆ ในการเรียนการสอน ก็จะได้หาทางปรับปรุงแก้ไขให้การสอนที่มีขึ้นในครั้งต่อไปได้ผลสมบูรณ์เต็มที่

ความหมายของการวัดผลและประเมินผล

การวัดผล หมายถึง กระบวนการในการกำหนดหรือหาจำนวนตัวเลข ปริมาณ อันดับ หรือรายละเอียดของคุณลักษณะ หรือพฤติกรรมความสามารถของบุคคล โดยใช้เครื่องมือเป็นหลัก ในการวัด และผลของการวัดจะออกมาเป็นตัวเลขหรือข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ที่ใช้แทนจำนวน และลักษณะที่วัดนั้น (ไพศาล ทวีพานิช, 2526)

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการตัดสินตีราคาลงสรุปเพื่อพิจารณาความเหมาะสม หรือหาคูณค่าของคุณลักษณะและพฤติกรรม โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการวัดผลเป็นหลัก และใช้วิจยารณญาประกอบการพิจารณา (ไพศาล ทวีพานิช, 2526)

จากความหมายของการวัดผลและประเมินผลนี้ แสดงว่ากระบวนการทั้งสองมีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องกัน กล่าวคือ การประเมินผลต้องอาศัยผลการวัด และการวัดผลจะเกิดคุณค่าก็ต้องนำผล ที่ได้จากการวัดมาพิจารณา หรือประเมินผล ดังนั้นคำว่าการวัดผลและประเมินผลจึงเป็นคำที่มัก จะใช้ควบคู่กัน ไปอยู่เสมอ "โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ การรักษามาตรฐาน การเรียนการสอน และปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน การดำเนินการเพียงด้านใดด้านหนึ่งจะ ถือว่าไม่มีความสมบูรณ์พอ" (สมทวัช นิธิยานุวัฒน์, 2530)

ประโยชน์ของการวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลการศึกษาที่ดีจะช่วยให้วิธีการของการศึกษา เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ มากขึ้น และยังมีประโยชน์อย่างมากมาย ทั้งแก่ผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร และบุคคลที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาของชาติ (ไพศาล ทวีพานิช, 2526)

Mehrens and Irvin (1973) อ้างถึง ใน สมบุญ ภู่วล (2525) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการวัดผลและการประเมินผลการศึกษาว่ามีประโยชน์ต่อครู ต่อนักเรียน ต่อการแนะ แนวต่อการบริหาร และต่อการวิจัย ดังนี้

1. ประโยชน์ต่อครู เมื่อกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านไป ครูสามารถพิจารณาถึงจุดประสงค์ของการสอนว่า กระบวนการสอนได้รับผลสัมฤทธิ์หรือไม่เพียงพอ หากนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ต่ำก็จะได้ปรับปรุงแก้ไข ซึ่งอาจจะเป็นการปรับเทคนิคการสอน หรือปรับจุดประสงค์ของการเรียนการสอนให้เหมาะสม นอกจากนี้การวัดผลและประเมินผลยังจะช่วยให้ครูทราบถึงพฤติกรรมของผู้เรียนว่ามีความก้าวหน้าไปแค่ไหน โดยเปรียบเทียบกับพฤติกรรมก่อนการสอน

2. ประโยชน์ต่อนักเรียน จะช่วยให้นักเรียนรู้ระดับความสามารถในแต่ละด้านของตน โดยเปรียบเทียบกับจุดประสงค์ที่ครูได้วางไว้หรือเปรียบเทียบกับผู้เรียนด้วยกัน จากการเปรียบเทียบนี้ยังจะทำให้นักเรียนได้พิจารณาวิธีการเรียน และปรับปรุงการเรียนของตนให้ดีขึ้นเป็นการเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนให้กับตนเอง (สุจินต์ วิสวธีรานนท์, 2523) และถ้าครูจัดการวัดผลบ่อย ๆ หรือประเมินผลย่อยเสมอ ๆ นักเรียนก็จะเกิดแรงกระตุ้นในการเรียนเพื่อเตรียมตัวในพร้อมกับการทดสอบ เป็นการสร้างนิสัยที่ดีในการเรียน

3. ประโยชน์ต่อการแนะแนว จะช่วยให้ครูสามารถวินิจฉัยความสามารถ สำนวณความถนัดและความสนใจของนักเรียน เป็นข้อมูลในการแนะแนวการเลือกอาชีพ แนวทางการเรียน และแนะแนวปัญหาส่วนตัวต่าง ๆ ช่วยให้ครูและนักเรียนเห็นปัญหาาร่วมกัน และร่วมมือกันแก้ปัญหา

4. ประโยชน์ต่อการบริหาร จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจในการคัดเลือกนักเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียน และจัดการเรียนของนักเรียนได้ถูกต้องตามสภาพของเขา ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการวัดผลและประเมินผลนักเรียน ยังสามารถนำไปบริหารกิจการของโรงเรียนให้ดีขึ้น

5. ประโยชน์ต่อการวิจัย ทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับใช้วิเคราะห์ผลในกระบวนการวิจัย และผลการวิจัยสามารถนำไปแก้ไขปัญหา และปรับปรุงกิจกรรมของนักเรียนของครูและกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนได้อย่างมีเหตุผล (ชวาล แพรัตกุล, 2518)

จะเห็นได้ว่าการวัดผลและการประเมินผลนั้นจะช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอนและทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้เรียนจะได้รับประโยชน์อย่างมากทั้งในด้านการเรียน การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตต่อไป

การวัดผลทางศิลปศึกษา

Chapman (1978) กล่าวว่า "การวัดผลทางศิลปศึกษาก็เช่นเดียวกับการวัดผลวิชาอื่น ๆ ซึ่งหมายความถึง กระบวนการในการจัดหาตัวเลขหรือตัวอักษร เพื่อใช้เป็นรหัสตัวแทนแสดงผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มบุคคลหรือของแต่ละคน" การวัดผลการเรียนศิลปศึกษาในปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการหาข้อมูลต่าง ๆ สำหรับนำมาใช้ในการประเมินผล การวัดผลที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการ คือ การวัดพัฒนาการของนักเรียนที่เกิดจากการทำกิจกรรมศิลปะ ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และด้านสุนทรียภาพ ประการที่สองเป็นการวัดพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความนิยมในศิลปะ ทักษะการใช้วัสดุ อุปกรณ์การทำงานและการนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวัน (กรมการฝึกหัดครู, หน่วยงานพิเศษ, 2529) วิธีวัดผลก็ต้องวัดไปตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ครูได้กำหนดไว้ก่อนการสอน (ชวลิต ดาบแก้ว และสุตาวดี เหมทานนท์, 2525) จุดประสงค์ที่กำหนดควรพิจารณาให้เหมาะสมกับระดับการศึกษา และสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย (Lansing, 1976) ส่วนการวัดผลในด้านความรู้ ทักษะ และการนำไปใช้ ครูควรอธิบายวิธีการให้คะแนนแก่ผู้เรียนว่าจะให้ให้คะแนนในหัวข้อใดข้อละเท่าไร เพื่อจะได้เป็นมาตรฐานให้ผู้เรียนมีโอกาสตรวจทานแก้ไขปรับปรุงการทำงานของตนให้เรียบร้อยก่อนที่จะส่งงานชิ้นต่อไป (ประกัสสร นิยมธรรม, 2523) อย่างไรก็ตามเป้าหมายของการเรียนศิลปศึกษาก็ไม่ได้เน้นด้านความรู้ความเข้าใจ เหมือนกับวิชาอื่น ๆ (สุลักษณ์ ศรีบุรี, 2530) การให้เกรดหรือการให้คะแนนทางศิลปะจึงไม่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่เด็กมีพัฒนาการเจริญก้าวหน้า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสำเร็จของผลงานศิลปะ (De Francesco, 1958)

วิธีวัดผลศิลปศึกษา

จากการศึกษาถึงวิธีวัดผลในแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย วิชาศิลปศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 พบว่า มีการใช้วิธีวัดผล 3 แบบด้วยกัน คือ การสังเกตพฤติกรรม การตรวจผลงานภาคปฏิบัติ และการสัมภาษณ์ สำหรับวิธีวัดผลด้วยการสัมภาษณ์กำหนดให้ใช้บางหน่วยการเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เท่านั้น

วิธีวัดผลตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ในแผนการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา มีดังนี้
(กรมวิชาการ, 2526)

1. การสังเกตพฤติกรรม เป็นวิธีวัดผลโดยการสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน เป็นรายบุคคล นับตั้งแต่เริ่มต้นคาบเวลาเรียน ไปจนถึงสิ้นสุดกิจกรรม โดยใช้แบบสำรวจรายการหรือแบบจัดอันดับคุณภาพเป็นเครื่องมือประกอบการสังเกตพฤติกรรม ตัวอย่างพฤติกรรมที่ต้องสังเกต มีดังนี้

1. การจัดเตรียมสื่อการเรียนให้พร้อมที่จะทำงาน
2. วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในขณะที่ทำกิจกรรม
3. การรู้จักเก็บรักษา การทำความสะอาดอุปกรณ์ในการเรียน และการรักษาความสะอาดของบริเวณที่ทำงาน

4. การแสดงความคิดเห็นและการอธิบายผลงาน ฯลฯ

2. การตรวจผลงาน เป็นวิธีวัดผลจากผลงานศิลปะที่เด็กทำขึ้น ครูควรพิจารณาอย่างกว้าง ๆ โดยคำนึงถึงระดับความเจริญงอกงามที่เกิดขึ้นจากการเรียน และครูควรพยายามสร้างนิสัยให้เด็กรักการค้นคว้า ทดลองด้วยวัสดุและวิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ (กรมวิชาการ, 2523)
การตรวจผลงานในแต่ละกิจกรรมครูควรบันทึกไว้ทุกครั้งด้วยแบบการจัดอันดับคุณภาพ ดังรายการต่อไปนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์ เช่น รูปแบบที่แปลกใหม่ การเลือกใช้วัสดุได้อย่างเหมาะสม

2. การสื่อความหมาย ชัดเจนหรือไม่ เพียงใด

3. ความสะอาดเรียบร้อย

3. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดผลด้วยการซักถามและตอบด้วยปากเปล่า หรือมีแบบฟอร์มคำตอบเพื่อศึกษาถึงทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานศิลปะที่ทำขึ้น ในกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในแผนการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ได้ให้แนวทางการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ความพอใจเกี่ยวกับผลงานของเพื่อนร่วมชั้น
2. ความเข้าใจในผลงานของผู้อื่น

การประเมินผลทางศิลปศึกษา

การประเมินผลทางศิลปศึกษา คือ การใช้เกณฑ์ตรวจสอบดูว่าการแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนได้พัฒนาการไปในระดับที่น่าพอใจหรือไม่ เพียงใด โดยครูเป็นผู้กำหนดเกณฑ์และเงื่อนไขที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (เลิศ อานันตะ, 2526ข) เด็กทุกคนแม้มีอายุเท่ากันแต่สมรรถภาพการใช้มือ การรับรู้เรื่องต่าง ๆ ก็ไม่เท่ากัน การแสดงออกทางศิลปะจึงมีความแตกต่างกันอย่างกว้างขวางตามประสบการณ์ (ประภัสสร นิยมธรรม, 2523) จึงเป็นยากที่จะตัดสินชี้ขาดลงไปว่าการสร้างสรรค์ของเด็กนั้น ๆ มีคุณค่ามากน้อยเพียงใด ดังนั้นผู้ทำการประเมินควรสำรวจตนเองเสียก่อนว่า มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะของเด็กมากน้อยเพียงใดและมีความเข้าใจจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็กอย่างไรบ้าง (เลิศ อานันตะ, 2526ข)

จุดมุ่งหมายในการประเมินผลทางศิลปศึกษา

ศิลปศึกษาในยุคปัจจุบันมุ่งที่ประสิทธิภาพของศิลปะในฐานะที่ช่วยพัฒนาเด็กทุกคน ศิลปศึกษาจึงเป็นวิธีทางที่จะพัฒนาคุณสมบัติพิเศษให้เกิดขึ้นในเด็กแต่ละคน ดังนั้นการประเมินผลจึงต้องเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความมุ่งหมายของศิลปะดังกล่าวนี้ด้วย (ประเทิน มหาจันทร์, 2531)

De Francesco (1958) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการประเมินผลทางศิลปะ ดังนี้

1. เพื่อทำนายระดับความสำเร็จของการเรียนศิลปะ
2. เพื่อวัดความก้าวหน้าหรือความเจริญงอกงามด้านความคิด การเปลี่ยนแปลงการใช้มือบังคับวัสดุอุปกรณ์ และความสามารถในการแสดงออกของผู้เรียน
3. เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของผู้เรียน และรับรองผลการเรียน
4. เพื่อวินิจฉัยอุปสรรคในการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งทางด้านจิตใจ ร่างกาย อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และสุนทรียภาพ
5. เพื่อวินิจฉัยข้อบกพร่องในกระบวนการสอน
6. เพื่อหาทางแก้ไขวิธีการสอนและเป้าหมายการเรียนการสอนเพื่อช่วยผู้เรียนตามความจำเป็น

ประเภทของการประเมินผลทางศิลปศึกษา

Conrad (1964) กล่าวไว้ว่าการประเมินผลการเรียนศิลปศึกษา สามารถแบ่งตามจำนวนผู้เรียนได้ 2 แบบ ดังนี้

1. การประเมินผลเป็นกลุ่ม เป็นการอภิปรายผลงานระหว่างนักเรียนด้วยกันผลงานของแต่ละคนจะถูกนำไปจัดแสดงบนฝาผนังหรือบอร์ดแสดงผลงานในห้องเรียน ในห้องแสดงผลงานของโรงเรียน หรือสถานที่จัดนิทรรศการแห่งอื่น ๆ โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะให้นักเรียนรู้จักสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในผลงาน เพื่อนักเรียนจะได้ทำการประเมินผลงานได้สะดวก

2. การประเมินผลเป็นรายบุคคล เป็นการประเมินผลงานศิลปะที่ครูประเมินนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อกำหนดแนวทางปรับปรุงการทำงานครั้งต่อไป นอกจากนั้นนักเรียนแต่ละคนยังสามารถประเมินผลตนเอง โดยใช้เกณฑ์เดียวกันกับที่ครูได้ใช้ประเมินนักเรียน และนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกัน เพื่อการอภิปรายระหว่างครูกับนักเรียน

นอกจากนี้ Eisner (1972) ยังได้กล่าวถึงลักษณะการประเมินผลงานศิลปะ โดยใช้วิธีตัดสินเปรียบเทียบผลงานของผู้เรียนว่าทำได้ 3 วิธี คือ

1. การเปรียบเทียบกับตัวเอง เป็นการประเมินผลเพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถ อารมณ์ และความเข้าใจของผู้เรียน ว่ามีความเจริญงอกงามเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด โดยการเปรียบเทียบผลงานที่ทำเมื่อตอนต้นภาคเรียนกับผลงานในปลายภาคเรียน

2. การเปรียบเทียบในระดับชั้นเรียนเดียวกัน เป็นการประเมินเพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถ และการปฏิบัติงานของกลุ่ม

3. การเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน เป็นการประเมินผลเปรียบเทียบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์การสอน และกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดประสงค์นั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม Chapman (1978) มีความเห็นต่อการประเมินผลโดยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานนี้ว่าไม่เหมาะสมกับวิชาศิลปศึกษา เพราะการเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานนั้นเหมาะกับวิชาที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริง มีเกณฑ์ที่จะบอกได้ว่าถูกหรือผิด

วิธีการประเมินผลทางศิลปศึกษา

การประเมินผลเป็นกระบวนการจัดคุณภาพของผลงานศิลปะ โดยครูผู้สอนจะต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ และพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนการสอนศิลปะ เลิศ อานันทนะ (2526ก) ได้กล่าวว่า วิธีการประเมินผลทางศิลปศึกษาในชั้นเรียน ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. กำหนดเกณฑ์การประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เฉพาะของวิชาศิลปศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

2. การตีความและสร้างแบบประเมินผลให้ครอบคลุมจุดประสงค์ ในบางกรณีอาจจำเป็นต้องประเมินผลตามจุดประสงค์ย่อยที่แยกแยะออกไปตามลักษณะของเนื้อหาและกิจกรรม

3. การตรวจผลงาน เป็นการพิจารณาถึงระดับความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ใช่ข้อสรุปในการตัดสินชี้ขาดว่าได้หรือตก หลักการตรวจผลงานศิลปะของเด็กประถมศึกษา ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

3.1 ลักษณะรูปแบบ

3.2 เนื้อหาเรื่องราว

3.3 องค์ประกอบศิลป์

4. การสังเกตและการติดตามผล เนื่องจากธรรมชาติของศิลปะมีลักษณะที่ไม่แน่นอน และมีการเปลี่ยนแปลงสูง การประเมินผลปลายภาคเรียนเพียงครั้งเดียวย่อมขาดความเที่ยงตรงและไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยการสังเกตและการติดตามผลควบคู่กันไปด้วย โดยคำนึงถึงแนวทางต่อไปนี้

4.1 เพิ่มจำนวนการประเมินผลให้มากขึ้น

4.2 สังเกตและบันทึกความก้าวหน้าทางการเรียนเป็นระยะ ๆ แล้วสรุปรวมเป็นผลการเรียนตลอดภาค

4.3 ติดตามผลการเรียนว่ามีพัฒนาการด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด เป็นต้น

5. การวิจารณ์ผลงานศิลปะ เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้ครูได้ทราบถึงการรับรู้ของนักเรียนที่มีต่อผลงานของผู้อื่น และของตนเอง (Eisner, 1972) และยังเป็นการสรุปความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้มีคุณภาพสูงขึ้น (เลิศ อานันทนะ, 2526ก) โดยการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ให้มีการแสดงความ

คิดเห็น การชี้แนะ การเสนอข้อมูล เหตุผล ปัญหาและเบื้องหลังของการทำงาน ตลอดจนความ
 ในใจของผู้สร้างงาน การวิจารณ์ผลงานศิลปะเด็กเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงต้องกระทำด้วยความ
 ระมัดระวัง โดยคำนึงถึงแนวทางที่สำคัญ ดังนี้

5.1 ส่งเสริมและให้กำลังใจเด็กทุกคนเท่าเทียมกัน

5.2 ยกย่องชมเชยในความสามารถของเด็กที่สร้างสรรค์ผลงานชิ้นด้วยตนเอง
 แม้ว่าผลงานนั้นจะประสบผลสำเร็จเพียงเล็กน้อยก็ตาม

5.3 ละเว้นการวิจารณ์ในด้านส่วนตัว หรือขยายความผิดพลาดของเด็กให้ดูเป็น
 เรื่องใหญ่โตเกินจริง

5.4 ควรวิจารณ์ในแนวทางสร้างสรรค์ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่เด็กจะได้รับ
 หลีกเลี่ยงการวิจารณ์ในลักษณะตำหนิติเตียน สบประมาท และการย้ำเน้นแต่ข้อผิดพลาด

สรุปได้ว่าการวัดผลประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน
 เป็นการตรวจสอบการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และ
 ทักษะการปฏิบัติงานต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการวัดและใช้วิธีการหลายรูป
 แบบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงมีความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

แนวทางในการประเมินผลทางศิลปศึกษา

วิชาศิลปศึกษาซึ่งมีลักษณะเนื้อหาวิชาและวิธีการแตกต่างกว่าวิชาอื่นในหลักสูตร เป็นวิชา
 ที่มีองค์ความรู้ในเชิงคุณภาพ (Qualitative knowledge) มุ่งส่งเสริมความเป็นมนุษย์ การ
 วัดผลและประเมินผลจึงมีลักษณะยืดหยุ่น ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว (อารี สุทธิพันธ์, 2527) โดยทั่วไป
 จะให้ความสำคัญต่อการประเมินผลในด้านพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ และพฤติกรรมที่เกิด
 จากการเรียนศิลปะ

Lowenfeld and Brittain (1982) ได้เสนอแนะแนวทางการประเมินผลทาง
 ศิลปศึกษา ตามลักษณะพัฒนาการความเจริญงอกงามของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. พัฒนาการทางอารมณ์ มีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการทำงานศิลปะ แสดงให้เห็นถึงความมีสุขภาพจิต และอารมณ์ที่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง สร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้อย่างอิสระ และพึงพอใจในผลงานของตน
2. พัฒนาการทางสติปัญญา มีความสามารถในการแสดงออก มีความรู้ในเรื่องของหลักการงานศิลปะ สามารถทำกิจกรรมศิลปะได้อย่างถูกต้องและประณีต รู้จักแก้ปัญหาในการทำงานศิลปะ
3. พัฒนาการทางร่างกาย มีความสามารถใช้เครื่องมือ วัสดุ ได้อย่างคล่องแคล่ว ว่องไว มีความแม่นยำ แน่นนอน ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นมีลักษณะที่สัมพันธ์กับความรู้สึกริक्तคติของตนเองสามารถวัดผลการปฏิบัติงานได้จากทักษะการทำงาน การใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ และจากตัวผลงานที่ทําเสร็จแล้ว
4. พัฒนาการทางการรับรู้ มีความสนใจในการแสดงออก การบรรยาย การอภิปรายเกี่ยวกับผลงานศิลปะ และสามารถแสดงความรู้ ความเข้าใจได้อย่างมั่นใจถูกต้องตามเกณฑ์การพิจารณาทางศิลปะ เกิดความรู้สึก รับรู้ถึงความงามที่ปรากฏในงานศิลปะ
5. พัฒนาการทางสุนทรียภาพ มีความเข้าใจชื่นชมในคุณค่าความงามของศิลปะ สามารถแสดงความคิดเห็น บรรยาย หรือวิจารณ์ผลงานศิลปะ โดยให้เหตุผลตามหลักการทางศิลปะได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
6. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ ทำงานศิลปะได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น แสดงความคิดเห็นอย่างก้าวหน้าและเชื่อมั่นในความคิดของตนเอง ไม่ลอกเลียนแบบของผู้อื่น ผลงานที่แสดงออกมีความงดงามและมีลักษณะที่แตกต่าง ไปจากผู้อื่น
7. พัฒนาการทางสังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เข้าใจในการแสดงออกของผู้อื่น

นอกจากการประเมินผลโดยอาศัยแนวทางจากการพิจารณาพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว การประเมินผลโดยการสังเกตพฤติกรรมในการเรียนศิลปะก็มีความสำคัญ และความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2520) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนศิลปะนี้จะสัมพันธ์กับความมุ่งหมายของการศึกษาทุก ๆ ด้าน เป็นพฤติกรรมการเรียนรู้

เพื่อการสร้างสรรค์ เพื่อศิลปินิยมและเพื่ออารมณ์กับความรู้สึกในงานศิลปะ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 6 ประการ คือ

1. พฤติกรรมการรับรู้ มีความซับซ้อนในการรับรู้ในคุณค่าความงามของศิลปะ มีความสามารถในการสังเกต การเห็น การระลึก หรือจดจำลักษณะความงามในสิ่งแวดล้อม
2. พฤติกรรมในการรู้และเข้าใจ มีความรู้ในหลักการของสุนทรียศาสตร์ เข้าใจศิลปิน และผลงานของเขา
3. พฤติกรรมในปฏิกริยาที่แสดงออก มีประสบการณ์และอารมณ์ในการแสดงออกในงานศิลปะ มีความรู้สึก อารมณ์ ในปฏิกริยาโต้ตอบ สร้างสรรค์
4. พฤติกรรมในการวิเคราะห์ มีความสามารถบรรยายและอธิบายลักษณะในงานศิลปะ และสามารถตีความ หรือใช้วิจารณ์ในการคาดคะเน
5. พฤติกรรมในการพินิจและประเมินผล มีความสามารถวิจารณ์พินิจงาน และประเมินผลงานศิลปะ
6. พฤติกรรมในการจัดและดำเนินงานอย่างมีระเบียบวินัย มีความสามารถในการสร้างสรรค์ รู้จักแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ ใช้เครื่องมือและวัสดุประกอบงานศิลปะได้อย่างเชี่ยวชาญ

สรุปได้ว่า การวัดผลและประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน เป็นการตรวจสอบการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียนทางด้านต่าง ๆ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของผู้เรียนด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และทักษะในการปฏิบัติงานต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการวัดและใช้วิธีการหลายรูปแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด "การวัดผลและประเมินผลมีจุดประสงค์หลักที่สำคัญ คือ การนำผลจากการวัด และการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน" (Gronlund, 1981) เพื่อหาแนวทางแก้ไขวิธีการสอนและ เป้าหมายการเรียนการสอนในคราวต่อไปให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (De Francesco, 1958)

ครูผู้สอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

ครู เป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวทางของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในโรงเรียนประถมศึกษา โดยทั่วไปนั้นครูประจำชั้นจะทำหน้าที่สอนศิลปศึกษาด้วยตนเอง แต่ในโรงเรียนบางโรงเรียนที่มีความพร้อมในด้านบุคลากรก็จะจัดให้มีครูประจำวิชา หรือครูพิเศษสอนศิลปศึกษา การสอนของครูทั้ง 2 ประเภทนี้ ต่างก็มีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันไป กล่าวคือ ครูประจำชั้นอาจจะสอนศิลปศึกษาได้ดี "เพราะครูเหล่านี้มีทักษะในการสอนและการช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งอาจนำมาประยุกต์ใช้กับการสอนศิลปศึกษาได้ ประกอบกับครูประจำชั้นจะเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติของเด็กแต่ละคน ได้ดีเพราะมีความใกล้ชิดกับนักเรียนในชั้นของตนมากกว่าครูพิเศษ" (Chapman, 1978) แต่ครูประจำชั้นส่วนใหญ่ ยังขาดความถนัดในการสอนศิลปศึกษา (สันทนา นิพนธ์พิทยา, 2524) ไม่สามารถสอนศิลปศึกษาได้ครบทุกเนื้อหา (มีนา คงสุริยะนาวิน, 2528) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดวงคำ ธวัชคำ (2524) ที่พบว่าครูมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอในการสอนเรื่อง งานสาน งานถักทอ งานจัดออกแบบสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ และยังขาดความรู้ด้านการ ประเมินผลงาน ภาพพิมพ์ การปั้น และการเขียนภาพระบายสี" ทางด้านครูพิเศษนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่จบการศึกษามาทางด้านการศึกษาโดยตรง หรือเป็นผู้ที่จบการศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ หรือเป็นผู้ที่มีใจรักมีความถนัดงานทางศิลปะเป็นที่ยอมรับของผู้บริหารและครูคนอื่น ๆ ครูเหล่านี้มีความรู้ความสามารถในการสอนศิลปะค่อนข้างดี แต่โดยทั่วไปจะมีความรู้ และมีบุคลิกภาพในฐานะของผู้มีความสามารถในการสอนศิลปะยิ่งกว่าจะเป็นครูศิลปศึกษาที่เข้าใจในตัวเด็ก จึงมักจะสอนศิลปศึกษาโดยเน้นคุณค่าของผลงานศิลปะมากกว่าคุณค่าทางการศึกษา (เลิศ อานันท์นะ, 2523)

คุณสมบัติของครูผู้สอนศิลปศึกษา

เดชา นุชคอนไผ่ (2527) ได้กล่าวถึงครูผู้สอนศิลปศึกษาว่าจำเป็นต้องมีคุณสมบัติอื่นเป็นพื้นฐานที่ดีและเหมาะสมกับการสอน แบบสร้างสรรค์ กล่าวคือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในวิชาศิลปศึกษาสามารถอธิบายหรือตอบปัญหาได้ชัดเจน มีประสบการณ์หรือจิตสำนึกของความเป็น

ครู นอกจากนั้นควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม เช่นมีความใจเย็นสุขุมรอบคอบ แต่งกายสุภาพ ตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อ่อนน้อม ถ่อมตน ชอบค้นคว้าและสร้างสรรค์ผลงานให้แปลก ใหม่อยู่เสมอ เป็นต้น

Wachowiak (1971) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของครูผู้สอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ว่า ควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และมีความคิดริเริ่ม
2. มีความเข้าใจเทคนิคพื้นฐานในการใช้วัสดุและเครื่องมือต่าง ๆ ในทางศิลปะ
3. มีความกระตือรือร้น อดทน ใจเย็น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีอารมณ์ขัน
4. รู้จักค้นหาความรู้ และแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้พัฒนาการจัดกิจกรรม

การสอนให้มีประสิทธิภาพ

5. พอใจที่จะรับฟังการบอกเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ จากเรื่องราวต่าง ๆ ของตัวเด็กทั้งเรื่องราวที่เป็นจริง และเรื่องจากจินตนาการ
6. มีความสามารถใช้เกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินผลงานศิลปะได้อย่างเหมาะสมกับความสามารถของเด็กแต่ละวัย

นอกจากนั้น Lowenfeld and Brittain (1982) ยังได้กล่าวว่าครูผู้สอนศิลปศึกษา ควรจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความพอใจที่อยากเรียน
2. มีเทคนิคในการสอน และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียนได้ดี
3. ยอมรับความคิดและความสามารถของผู้เรียน เช่นเดียวกับที่ยอมรับตนเอง
4. เข้าใจแนวความคิดในสร้างสรรค์ผลงานของผู้เรียน และให้ความสำคัญต่อกระบวนการ

การประเมินผล

จากคำกล่าวเหล่านี้ จึงพอสรุปได้ว่าคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นครูผู้สอนศิลปศึกษาที่ดี นั้น มีอยู่ 2 ประการ คือ คุณสมบัติด้านความรู้เกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษา และบุคลิกภาพของครูผู้สอน

1. คุณสมบัติด้านความรู้เกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษา

การสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาชั้นนั้น ครูผู้สอนไม่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาทางด้านนี้มาโดยเฉพาะ ครูประจำชั้นทุกคนที่ผ่านการศึกษาด้านวิชาชีวะครู สามารถสอนศิลปศึกษาได้เท่าเทียมกับครูศิลปศึกษา โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้วิธีการทำงานศิลปะในระดับของศิลปิน (Boylston, 1975) แต่ครูต้องมีความรู้ที่ วิธีสอนหรือสื่อวัสดุชนิดใดที่เหมาะสมกับเด็กในวัยนี้ มีการนำเข้าสู่บทเรียนและการดำเนินการสอนที่น่าสนใจ ให้ความเอาใจใส่และช่วยเหลือแนะนำ การทำกิจกรรมของผู้เรียน (Stanfield, 1958) นอกจากนั้นก่อนทำการสอนทุกครั้ง ครูควรได้มีการจัดเตรียมโครงการสอนล่วงหน้า และปรับปรุงแผนการสอนให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น หรือเหตุการณ์ปัจจุบัน (ทศนา แชนมณี, 2526) รู้จักพัฒนาสมรรถภาพทางการสอนของตน ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องแนวทางการสอนศิลปศึกษาและความรู้ทางศิลปศึกษา (นิรมล สวัสดิ์บุตร, 2528) โดยการเข้าร่วมประชุม สัมมนา และติดตามอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปศึกษาจากเอกสารที่เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ (Yochim, 1967) ตลอดจนปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจในจิตวิทยาการศึกษา และสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการสอนศิลปศึกษา (เลิศ อานันทนะ, 2525)

2. บุคลิกภาพของครูผู้สอนศิลปศึกษา

Winslow (1949) กล่าวว่า "ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของการจัดโปรแกรมศิลปะในโรงเรียนขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของครู และพื้นฐานการศึกษาทางวิชาชีวะครู" ดังนั้น นอกจากครูควรจะมีความรู้ความสามารถในการสอนศิลปศึกษาแล้วครูควรจะเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดีที่เหมาะสมกับความเป็นครูด้วย

บุคลิกภาพ หมายถึง สภาวะทุกอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นตัวบุคคลนั้น อันได้แก่ สภาวะทางกาย อารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ทักษะ ความเข้าใจ ลักษณะนิสัย ลักษณะท่าทางการแสดงออก ความสามารถทางปัญญา และยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงสภาวะที่บุคคลนั้นเป็นอยู่ในปัจจุบัน และความคาดหวังที่จะเป็นในอนาคต รวมทั้งวิธีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ และปฏิกริยาโต้ตอบที่จะได้รับกลับมา (Dinkmeyer, 1967)

เกี่ยวกับบุคลิกภาพของครูผู้สอนศิลปศึกษานั้น ควรจะเป็นผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาดี มีสุขภาพอนามัยดี (สุลักษณ์ ศรีบุรี, 2530) แต่งกายสวยงามทันสมัย แต่เรียบร้อยสมกับเป็นครู (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525) ร่าเริงแจ่มใส มีอารมณ์ขัน มีท่าที่เป็นมิตรกับเด็ก มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตวิทยาของเด็ก (เลิศ อานันตะ, 2529) สามารถใช้ภาษาได้ดีทั้งการพูดและการเขียน พูดจาชัดเจน ถูกต้อง คล่องแคล่ว สำนวนดี (อารี รังสินนท์, 2532) มีความกระตือรือร้น ชยัน อดทน รักความก้าวหน้าไม่ย่อท้อ ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น (Linderman, 1980) มีใจกว้างยอมรับฟังคำติชมของผู้อื่น พยายามปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ (อุบล ตูจินดา, 2532) นอกจากนั้นครูศิลปศึกษาควรมีคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์สนใจและเอาใจใส่ต่อนักเรียน ให้ความยุติธรรมแก่นักเรียนทุกคนเท่าเทียมกัน และมีจิตสำนึกของความเป็นครูที่ดี (วัชรินทร์ จิตอดิษฐ์, 2529 ; นิภาพรรณ กุลติลก, 2530)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าครูผู้สอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่จบการศึกษาทางศิลปะมาโดยเฉพาะ และไม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการปฏิบัติงานศิลปะเทียบเท่าศิลปินหรือช่างฝีมือหากแต่ครูที่จะทำการสอนศิลปศึกษานั้น ควรทำความเข้าใจกับหลักการให้การศึกษาทางด้านศิลปะแก่เด็ก รู้จักเลือกใช้วิธีสอนและสื่อวัสดุให้เหมาะสมกับกิจกรรมและวัยของเด็ก มีการเตรียมการสอนล่วงหน้า หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการสอนศิลปะ เพื่อนำมาปรับปรุงตนเองให้ทำการสอนศิลปศึกษาอย่างได้ผล นอกจากนั้นควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมกับความเป็นครู ทั้งทางด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ และด้านการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ

ครูประจำชั้นในโรงเรียนประถมศึกษา

การศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาที่รัฐมุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถขั้นพื้นฐาน และให้สามารถคงสภาพการอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความสามารถประกอบอาชีพควรรักกายและสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2528) ดังนั้นเพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายดังกล่าว ครูในฐานะผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง จึงถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก จิตใจ ทศนคติ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตนในทางดีงามเหมาะสม (อารี รังสินนท์, 2532)

องค์การ อินทรมพรรย (2528) ได้กล่าวไว้ในเรื่องของการจัดครูเข้าสอนในชั้นเรียนประถมศึกษาพอสรุปได้ว่า ครูที่ทำการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปนั้น จะมีบทบาทหน้าที่แยกเป็น 2 ลักษณะ คือ เป็นครูผู้สอนประจำชั้น และครูสอนประจำวิชา

1. ครูประจำชั้นคือ ครูที่รับผิดชอบงานสอนทุกวิชาที่ตนประจำชั้นอยู่ ในบางโรงเรียนอาจจะมีครูประจำวิชาบางวิชามาช่วยสอนในวิชาที่ครูประจำชั้นไม่มีความถนัด เช่น พลศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรี เป็นต้น นอกจากจะยึดหน้าที่ในด้านการสอนเป็นสิ่งสำคัญแล้ว "ยังต้องปฏิบัติหน้าที่ทางด้านส่งเสริมการสอนอีก เช่น การตรวจงานนักเรียน การเตรียมการสอนและอุปกรณ์การสอน การสอนซ่อมเสริม การแนะแนว การประเมินผล และงานธุรการประจำชั้นอื่น ๆ เป็นต้น" (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2532)

2. ครูประจำวิชาคือ ครูที่สอนเฉพาะวิชาที่ตนถนัดหรือสาขาวิชาที่ตนเรียนมา โดยการแบ่งหมวดวิชาตามลักษณะวิชาของหลักสูตร เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สร้างเสริมลักษณะนิสัย การงานพื้นฐานอาชีพ เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะครูประจำชั้นในโรงเรียนประถมศึกษาในหัวข้อต่อไป

1. หน้าที่และความรับผิดชอบของครูประจำชั้น
2. องค์ประกอบของครูประจำชั้นที่มีประสิทธิภาพ
3. คุณลักษณะของผู้ที่เหมาะสมกับการสอน ในแต่ละระดับชั้น

1. หน้าที่และความรับผิดชอบของครูประจำชั้น

ประเด็นที่ อูปรมัย (2528) ได้รวบรวมภาระหน้าที่ทั้งหลายของครูเข้าด้วยกัน เพื่อแบ่งเป็นงานในแต่ละด้านที่ครูจะต้องปฏิบัติเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1. งานสอนและงานบริหารชั้นเรียน เป็นงานที่ครูต้องใช้ความรู้ความสามารถ และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ในอันที่จะจัดสรรประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนและบริหารชั้นเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้ที่ "คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น" ได้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. งานกิจกรรมและบริการนักเรียน เช่น งานที่ครูจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ที่จะช่วยในการพัฒนาพฤติกรรมทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญามากยิ่งขึ้นนอกเหนือไปจากประสบการณ์ หรือการเรียนรู้ที่เด็กได้รับการเรียนการสอนในห้องเรียน รวมถึงงานบริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ตลอดจนการปลูกฝังให้เด็กเป็นผู้มีความรับผิดชอบ และมีระเบียบวินัยด้วย
3. งานแนะแนว เป็นงานที่ครูทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา คอยแนะแนวทางในการเรียน การเลือกเรียนต่อ การทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถหรือเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำเพื่อหาทางแก้ไข เมื่อนักเรียนประสบปัญหาต่าง ๆ
4. งานธุรการ เป็นงานที่แม้จะไม่ใช่งานวิชาการหรือเป็นงานส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง แต่ก็เป็งานที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนในแง่ที่ทำให้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความสม่ำเสมอในการมาเรียนของนักเรียน ความก้าวหน้าในการเรียนของนักเรียน และอื่น ๆ
5. งานพัฒนาสังคม เป็นงานอีกด้านหนึ่งซึ่งครูประถมศึกษาส่วนมาก โดยเฉพาะที่อยู่ในชนบท มักมีบทบาทในการเข้าไปช่วยพัฒนาชุมชน หรือเป็นผู้นำชุมชน
6. งานพัฒนาตนเอง เป็นงานที่จะช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของครู เพราะการค้นหาความรู้ทำให้ครูเป็นผู้มีความรู้กว้างทันสมัย และทันต่อเหตุการณ์

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าภาระหน้าที่ของครูประจำชั้นนั้นมีมากมายหลายประการ ดังที่ผลการวิจัยเรื่อง สภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครูทุกสังกัด (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2532) ซึ่งพบว่าข้าราชการครูจากกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 38.4 มีชั่วโมงในการปฏิบัติหน้าที่ในการสอนสัปดาห์ละ 10 - 20 ชั่วโมง และใช้เวลาปฏิบัติงานกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการบริการอื่น ๆ อาทิเช่น งานโภชนาการ งานสหกรณ์นักเรียน งานอนามัยโรงเรียน กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด หรือเนตรนารี ฯลฯ อีกสัปดาห์ละ 1 - 10 ชั่วโมง รวมเป็นเวลาปฏิบัติงานสูงสุดของครู สัปดาห์ละ 30 ชั่วโมง

2. องค์ประกอบของครูประจำชั้นที่มีประสิทธิภาพ

เป็นที่คาดหวังและกล่าวอ้างกัน โดยทั่วไปว่าคุณภาพของนักเรียน ขึ้นอยู่กับวิธีสอนของครูและ "การสอนของครูจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพเป็นอย่างดี และประการที่สอง ครูต้องมีบุคลิกภาพที่ดี" (ประภาพรรณ สุวรรณสุข, 2523) นอกจากนี้ ประภาพรรณ สุวรรณสุข ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ครูที่มีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพนั้นหมายความว่า ครูจะต้องมีความสามารถดังต่อไปนี้

1. มีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่จะสอนเป็นอย่างดี
2. มีความสามารถในการจัดห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน
3. มีความสามารถในการจัดระเบียบและวิธีการสอน
4. มีความรู้ในเรื่องจิตวิทยาเบื้องต้น
5. มีความรู้และความเข้าใจในหลักสูตรวิชาที่จะสอนเป็นอย่างดี
6. มีความสามารถที่จะประเมินผลการเรียนการสอนได้
7. มีความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมรอบ ๆ ตัวเป็นอย่างดี

นที เงินประยูร (2526) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพและสามารถทำการสอนได้ดีไว้อย่างสอดคล้องกัน ดังนี้

1. มีความรู้ดีในเนื้อหาวิชาที่จะสอน
2. มีความเชื่อมั่นในตนเอง

3. มีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็ก แต่ละวัย
4. รู้จักกำหนดขอบเขต วางแผน และเตรียมการสอน
5. รู้จักวางตน ปรับปรุงบุคลิกภาพ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจน

ยอมรับนโยบายของผู้บริหาร

บุคลิกภาพที่ดีของครู

บุคลิกภาพที่ดีของครูเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของการเป็นครูประจำชั้น เพราะครูประจำชั้นในโรงเรียนประถมศึกษาไม่นิยมบทบาทและความรับผิดชอบในการสอนและการดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด ครูจึงควรสร้างบุคลิกที่ดีให้กับตัวเอง เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนในระดับประถมศึกษาชอบเลียนแบบและจดจำบุคลิกลักษณะของครูที่ตนพอใจมาปรับเป็นบุคลิกของตน "นอกจากนั้นบุคลิกภาพของครูยังมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน" (นวลเพ็ญ วิเชียร โชติ, 2515) และเป็นเหตุจูงใจอันหนึ่งที่ช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจอยากเรียนเพิ่มมากขึ้นด้วย (ประภาพรรณ สุวรรณสุข, 2523)

เกี่ยวกับบุคลิกภาพที่ดีของครูนั้น เบญจา แสงมะลิ (2520) บรรจง ชูสกุลชาติ (2521) ประภาพรรณ สุวรรณสุข (2533) และ ชุมพล หลักชัย (2525) ได้กล่าวไว้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน พอสรุปได้ดังนี้

1. บุคลิกภาพทางกาย
 - 1.1 แต่งกายสะอาดเรียบร้อย
 - 1.2 พูดจาออกเสียงถูกต้องชัดเจน
 - 1.3 ตัวตรง จะนั่งจะเดินท่ามกลางที่มีสง่า
 - 1.4 มีสุขภาพดี
 - 1.5 ยิ้มแย้มแจ่มใส
 - 1.6 กิริยา วาจาสุภาพ มีมารยาท

2. บุคลิกภาพทางอารมณ์และจิตใจ
 - 2.1 มีอารมณ์ขัน ร่าเริง แจ่มใส
 - 2.2 มีความรักและเมตตาต่อเด็กอย่างจริงใจ
 - 2.3 มีความศรัทธาในอาชีพครู
 - 2.4 มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง
 - 2.5 สุจริตต่ออาชีพและชาติบ้านเมือง
 - 2.6 มีความกระตือรือร้น ชยันต์ขันแข็ง ตื่นตัว ตั้งใจอยู่เสมอ
3. บุคลิกภาพทางด้านสังคม
 - 3.1 มีความประพฤติดี มีวินัย ไม่ฝ่าฝืนระเบียบประเพณีและจรรยาบรรณอันดีงาม
ของครู
 - 3.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชน

สรุปได้ว่าครูประจำชั้นที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีความสมบัติของการเป็นครูประถมศึกษาที่ดี ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียน และประการที่สอง จะต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะการแสดงออกที่ดี ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และสังคม สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป

3. คุณลักษณะของครูที่เหมาะสมกับการสอนในแต่ละระดับชั้นเรียน

ครูประจำชั้นในโรงเรียนประถมศึกษา มีบทบาทและหน้าที่หลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนในชั้นของตนโดยตรง ดังนั้นครูประจำชั้นจึงเป็นผู้ที่ติดต่อกับนักเรียน และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการเกิดพฤติกรรมใหม่ "คุณลักษณะและสมรรถภาพของครูจึงมีส่วนสัมพันธ์กับคุณภาพของนักเรียนที่ผลิตออกไป และการที่จะให้นักเรียนมีคุณภาพดีนั้น ในชั้นแรกครูจะต้องมีคุณภาพดีเสียก่อน" (นพคุณ เคนพรม, 2524) โดยทั่วไปแล้วคุณลักษณะเบื้องต้นของครูประจำชั้น "ควรเป็นผู้รักเด็ก ชอบอยู่ใกล้ชิดกับเด็ก มีเมตตากรุณา อดทน ยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์เย็น พร้อมทั้งจะรับฟังและให้อภัยเด็กเสมอ" (นางลักษณ์ สิ้นสืบผล, 2524) ในการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ได้แบ่งระดับชั้นเรียนออกเป็น 6 ชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง

6 ซึ่งเด็กแต่ละระดับชั้นก็มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านอายุ ประสบการณ์และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ดังนั้นครูที่จะเข้าสอนประจำชั้นเรียนจึงควรมีคุณลักษณะบางประการที่เหมาะสมกับวัย และระดับชั้นของผู้เรียนด้วย องค์การ อินทรมพรรย (2528) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาคุณลักษณะของผู้ที่เหมาะสมกับการสอนในแต่ละระดับชั้นเรียน ดังนี้

1. ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เด็กในวัยและระดับชั้นนี้อายุน้อย ประสบการณ์ยังไม่มากนัก การใช้คำพูดยังต้องการการเรียนรู้ด้านภาษามากกว่าระดับอื่น และยังต้องการการวางพื้นฐานทางด้านอุปนิสัยและความเป็นระเบียบแบบแผนที่ดี ครูในระดับนี้จึงควรเป็นครูที่มีอารมณ์เย็น ไม่โกรธง่าย รักเด็ก มีความละเอียดถี่ถ้วน เอาใจใส่เด็ก มีความยุติธรรม อ่อนโยน ละมุนละไม สนใจที่จะนำวิธีสอนใหม่ ๆ มาใช้สอน ชยันทำอุปกรณ์และแบบฝึกหัดเสริมทักษะให้กับเด็ก และที่สำคัญคือต้องมีความสมัครใจที่จะทำการสอนในระดับนี้

2. ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 เด็กในวัยนี้มีประสบการณ์มากขึ้น ต้องการกฎเกณฑ์และระเบียบมากขึ้น นักเรียนหญิงและนักเรียนชายเริ่มจะแยกตัว ไม่เล่นร่วมกัน มีการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกลุ่มนักเรียนหญิงนักเรียนชาย ครูในระดับนี้ควรเป็นครูที่ให้ความสนใจและเอาใจใส่ต่อเด็กสามารถอธิบายเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่นักเรียนซักถามให้แจ่มแจ้งได้ ค้นคว้าหาความรู้และติดตามข่าว เหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ ติดตามความคิดใหม่ ๆ ของเด็ก ไม่ใช่อารมณ์หรือทำโทษเด็กในขณะโกรธ ไม่นิ่งตูดายเมื่อเด็กทำผิด ให้คำชมเชยยกย่องเมื่อเด็กทำดี

3. ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เด็กในวัยนี้เป็นระยะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นระยะแรก การใช้ภาษาดีขึ้น แต่มีความคิดแปลก ๆ ชอบคบเพื่อนและต้องการให้เพื่อนยอมรับตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม ต้องการอิสระ มีความอาย ครูประจำชั้นของเด็กวัยนี้ควรเป็นผู้มีความรู้ด้านวิชาการดี สามารถอธิบายเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจได้ชัดเจน หมั่นศึกษาหาความรู้ให้ทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ มีบุคลิกภาพดี มีอารมณ์เย็น ไม่ทำโทษเด็กในขณะโกรธ ให้ความรักความเอาใจใส่ และมีความยุติธรรมแก่เด็กเท่าเทียมกัน

สรุปได้ว่าบทบาทของครูมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการเรียน และการส่งเสริมบุคลิกภาพที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครูที่สอนประจำชั้นในระดับประถมศึกษา ซึ่งต้องอยู่ใกล้ชิดกับเด็กตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียนครู จึงเปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สองของเด็ก และ

โรงเรียนประถมศึกษาานั้น ประกอบด้วยชั้นเรียนระดับต่าง ๆ 6 ระดับชั้นเรียน แต่ละชั้นเรียนก็มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกันไป ดังนั้นการจัดครูเข้าสอนประจำชั้นใด ผู้บริหารหรือตัวครูผู้สอนควรจะได้คำนึงถึงความถนัดและคุณลักษณะส่วนตัวของครูผู้สอนเป็นสำคัญ จึงจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละชั้นเรียน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

ปัญหาของ โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

รากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศประการหนึ่ง ก็คือ การพัฒนาการศึกษาในระดับประถมศึกษา เนื่องจากการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาระดับที่สำคัญในการที่จะปลูกฝังสิ่งที่ตั้งงามให้กับเยาวชนของชาติ เป็นการศึกษาเพื่อเตรียมพลเมืองของชาติให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขและเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศต่อไป (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2527) รัฐจึงได้พยายามที่จะจัดการศึกษามาบังคับ เพื่อให้คนในชาติทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยพยายามจัดตั้งโรงเรียนขึ้นให้ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อที่เด็กจะได้เข้าโรงเรียนซึ่งอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัยมากที่สุด (อุมาพร หล่อสมฤดี, 2527) แต่เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรถึงร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมดประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ทำให้การตั้งบ้านเรือนกระจุกกระจายเป็นชุมชนขนาดเล็ก เมื่อรัฐต้องจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อให้การศึกษาแก่เยาวชนในชุมชนเล็ก ๆ เหล่านี้ จำนวนนักเรียนในแต่ละโรงเรียนจึงมีน้อยมาก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525) ทำให้เสียค่าใช้จ่ายต่อหัวนักเรียนสูง ไม่คุ้มค่าการลงทุนทางการศึกษา (สำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529ก)

จากการวิจัยหลายเรื่องในกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ กัน ผลการวิจัยสรุปได้สอดคล้องกันว่าการที่โรงเรียนประถมศึกษาเป็นโรงเรียนขนาดเล็กทำให้เกิดปัญหาในการจัดการศึกษาหลายประการ และในส่วนของการศึกษาปัญหาของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้ จะได้กล่าวถึงปัญหาหลักสำคัญ 5 ประการ คือ

1. ปัญหาด้านบุคลากรทางการศึกษา
2. ปัญหาด้านทรัพยากรทางการศึกษา
3. ปัญหาด้านภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมของนักเรียน
4. ปัญหาด้านสภาพการศึกษาของนักเรียน
5. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย

1. ปัญหาด้านบุคลากรทางการศึกษา

1.1 ครูไม่ครบชั้นเรียน ทำให้ครูคนหนึ่งต้องสอนหลายชั้น และรับผิดชอบงานอย่างอื่นควบคู่ไปกับงานสอน ซึ่งมีสาเหตุจากจำนวนนักเรียนมีน้อยมากจนไม่สามารถขออัตราบรรจุครูเพิ่มได้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2523) จากการกำหนดอัตรากำลังของราชการครูในโรงเรียนประถมศึกษานั้น ถือเอาเกณฑ์คำนวณตามอัตราส่วนของครูต่อนักเรียน เท่ากับ 1 ต่อ 25 และกำหนดให้จำนวนนักเรียน 40 คน ต่อ 1 ห้องเรียน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2532) แต่โดยความเป็นจริงแล้วจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กโดยทั่วไปมีจำนวนน้อย จากการศึกษาเอกสารอัตรากำลังครูและนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2533 พบว่าโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนในแต่ละห้องเรียนไม่เกิน 5 คนนั้น มีจำนวนถึง 59 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 15.43 ของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กทั้งหมดประกอบด้วยทางจังหวัดมีนโยบายให้ทุกโรงเรียนเปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จึงทำให้เกิดปัญหาครูไม่เพียงพอกับ จำนวนห้องเรียน

1.2 การขาดแคลนครู จากการศึกษาที่ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กตั้งอยู่ในท้องถิ่นกันดารห่างไกล ทำให้มีผลกระทบไปถึงเรื่องการเดินทางไปปฏิบัติงานซึ่งค่อนข้างยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝนโรงเรียนบางโรงเรียนต้องใช้การเดินทางเป็นระยะเวลาหลายชั่วโมง กว่าที่จะไปถึงโรงเรียนต้องข้ามลำน้ำลำห้วย หรือบุกป่าฝ่าดงเข้าไป (ชูเกียรติ ก่อเกิด, 2531) ทำให้ครูที่สอนในโรงเรียนกันดารซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูบรรจุใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2524, 2525ก) เกิดความท้อถอยและไม่แน่ใจในความปลอดภัย โดยเฉพาะกับครูที่เป็นผู้หญิง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2521) นอกจากนั้นยังมีสาเหตุอื่น ๆ ที่จันโททัย กลีบเมฆ (2527) ได้กล่าวถึงการขาดแคลนครูที่มีผลให้อัตรากำลังของครูใน

โรงเรียนนั้นขาดไป หรือทำให้เสียอัตราของจังหวัดต้นสังกัด ต้องรออัตราใหม่ซึ่งขั้นตอนการบรรจุไม่รวดเร็วเท่าที่ควร ดังนี้

1. ครูสละตำแหน่งเนื่องจากสอบบรรจุได้ในจังหวัดอื่น หรือสังกัดอื่นที่มีสภาพโดยทั่วไปดีกว่า
2. ครูที่บรรจุยังไม่ครบปีขอย้ายตามคู่สมรสหรือกลับภูมิลำเนาเดิม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการขอย้ายในลักษณะของการช่วยราชการ
3. ครูขอช่วยราชการในท้องที่เจริญหรือในโรงเรียนที่มีการคมนาคมสะดวกไม่ห่างไกลจากตัวเมืองมากนัก
4. ทางจังหวัดมีตำแหน่งให้ครูที่ย้ายติดตามคู่สมรส แต่ครูไม่ยอมไปบรรจุตำแหน่งในโรงเรียนที่ไกลออกไป โดยเฉพาะภรรยาของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

2. ปัญหาด้านทรัพยากรทางการศึกษา

2.1 อาคารสถานที่ สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้กับเยาวชนในท้องถิ่นห่างไกลอย่างทั่วถึง และเสมอภาค ปัจจุบันยังมีเด็กในวัยเรียนที่อยู่ตามหมู่บ้านหรือห่อมบ้านต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้รับการจัดการศึกษาจากสถานศึกษาของหน่วยงานใดถึง 3,289 คน จาก 133 ห่อมบ้าน (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2534) และจากการต้องขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้ครบทุกท้องที่ จึงไม่สามารถก่อสร้างอาคารเรียนให้เป็นอาคารแบบถาวรได้ทุกแห่ง จำเป็นต้องสร้างอาคารชั่วคราวซึ่งอาคารแบบนี้สามารถดัดแปลงให้ใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้เมื่อมีอาคารถาวรภายหลัง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2521) นอกจากนี้โรงเรียนที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่จะมีแต่อาคารเรียนไม่มีอาคารประกอบอื่น ๆ เช่น โรงอาหาร โรงฝึกงาน อาคารเรียนที่มีอยู่ก็เป็นอาคารที่มีแต่ห้องเรียน ไม่มีพื้นที่เพียงพอที่จะแบ่งทำห้องพิเศษ เช่น ห้องนักครู ห้องพยาบาล ห้องสมุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2524, 2525ค) ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งนั้น เกิดจากสภาพการคมนาคมติดต่อกันระหว่างโรงเรียนกับอำเภอเต็มไปด้วยความยากลำบาก "มีเส้นทางที่ใช้ติดต่อกันด้วยทางรถยนต์ได้ตลอดปี เพียงร้อยละ 34.94 ที่เหลือเป็นเส้นทางที่ติดต่อกันได้ในบางฤดู และใช้การเดินทางเข้าผ่านป่าเขา" (คณะกรรมการพัฒนาชนบทจังหวัด

แม่ฮ่องสอน, 2532, เล่ม 1) เมื่อจังหวัดตั้งงบประมาณการก่อสร้างให้แล้ว อาจจะไม่มีการรับเหมารับจัดทำเพราะเสี่ยงต่อการขาดทุน เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งวัสดุก่อสร้างสูง ซึ่งบางครั้งผู้รับเหมาอาจจะขอลดแบบรูปรายการทำให้ได้อาคารที่ไม่เต็มตามรูปแบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2524)

2.2 ครุภัณฑ์ ครุภัณฑ์ที่ถือกันว่ามีควมจำเป็นสำหรับใช้ในโรงเรียนประถมศึกษา นั้น ประกอบด้วยโต๊ะเก้าอี้นักเรียน โต๊ะเก้าอี้ครู กระดานดำ ตู้เก็บเอกสาร เครื่องพิมพ์ดีด ป้ายนิเทศ และเครื่องโโรเนียว จากรายการดังกล่าวสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภทคือ ประเภทที่อาจจัดจ้างเหมาให้ทำขึ้น โดยใช้ช่างฝีมือและวัสดุที่มีในท้องถิ่น เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ ซึ่งในเรื่องนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2524) ได้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับครุภัณฑ์ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า แม้จังหวัดจะจัดสรรงบประมาณให้แต่ก็มีปัญหาด้านผู้รับเหมาก่อสร้าง เพราะในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ขาดช่างฝีมือ ผู้รับเหมาหรือช่างฝีมือส่วนมากจะมีอยู่ในอำเภอ ปัญหาที่ตามมาคือไม่มีผู้โดยยอมรับจัดทำ เพราะเมื่อทำเสร็จแล้วไม่สามารถนำส่งถึงโรงเรียนได้ บางแห่งที่สามารถจัดส่งได้ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูง ส่วนครุภัณฑ์อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งได้แก่ ตู้เหล็กเก็บเอกสาร เครื่องพิมพ์ดีด และเครื่องโโรเนียวนั้น ก็มีปัญหามาแตกต่างกันมากนัก เพราะครุภัณฑ์เหล่านี้มีน้ำหนักมาก ไม่สะดวกการนำขึ้นสู่โรงเรียนในท้องถิ่นห่างไกลหรือทุรกันดาร โดยเฉพาะโรงเรียนที่ใช้การเดินทางด้วยเท้าหรือรถจักรยานยนต์ ดังนั้นจึงมีโรงเรียนอีกหลาย ๆ โรงเรียนที่ไม่สามารถนำครุภัณฑ์ที่ได้รับการจัดสรรไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนของตนได้ ดังที่ผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525ก) พบว่าอัตราส่วนเครื่องโโรเนียวต่อโรงเรียน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสามารถพื้นฐานของนักเรียนได้สูง เช่นเดียวกับขนาดของโรงเรียน

3. ปัญหาด้านภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมของนักเรียน

3.1 สภาพที่ตั้งของบ้านและอาชีพของผู้ปกครอง โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในชุมชนที่มีอาชีพกสิกรรม ประชากรอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านหรือห้อมบ้านเล็ก ๆ กระจุกกระจายไปตามป่าเขา และบริเวณพื้นที่ราบที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน รายได้เฉลี่ยต่อปีน้อย พื้นความรู้ไม่สูงนัก บางคนก็ไม่เคยได้รับการศึกษาเลย โดยเฉพาะ

ประชากรที่เป็นชาวเขา ความสามารถในการพูดอ่าน เขียนภาษาไทย ตลอดจนความเข้าใจในการศึกษาและความเอาใจใส่สนับสนุนต่อการศึกษามีน้อย

3.2 ภาษาที่ใช้พูดกันในบ้าน ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนร้อยละ 49.84 ใช้ภาษาไทยใหญ่และไทยเหนือ อีกร้อยละ 50.16 ใช้ภาษาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ลัวะ มูเซอร์ ลีซอ เป็นต้น ซึ่งการเรียนการสอนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนชาวเขานั้นก่อให้เกิดปัญหาด้านภาษา การสื่อความหมายระหว่างครูกับนักเรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักเรียนในชั้นเด็กเล็ก และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

3.3 สื่อความรู้และการรับข่าวสาร ในบรรดาความรู้ทั้งหลายที่นักเรียนได้รับจากที่บ้าน โรงเรียน และสังคมนั้น ความรู้จากหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์นับว่าเป็นความรู้อย่างหนึ่งที่นักเรียนจะได้รับจากสังคม ดังนั้นนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ขาดสื่อความรู้ดังกล่าวย่อมเสียเปรียบและเป็นผลเกี่ยวเนื่องให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่สูงเท่าที่ควร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2521) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525ค) ที่พบว่าความสามารถของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับการที่นักเรียนมีโทรทัศน์ดูที่บ้าน

4 ปัญหาด้านสภาพการศึกษาของนักเรียน

4.1 การออกกลางคันของนักเรียน จากสาเหตุที่นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่เป็นนักเรียนชาวเขา ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่เลื่อนลอย มีการย้ายที่ไปประกอบอาชีพตามฤดูกาล และนักเรียนที่มีวัยพอจะช่วยทำงานได้มักจะถูกผู้ปกครองนำตัวไปช่วยงานตามที่ต่าง ๆ ประกอบกับสภาพทางสังคมและทัศนคติบางประการของชาวเขาที่ไม่นิยมให้บุตรหลานที่เป็นหญิง ได้ศึกษาเล่าเรียนมากนัก ดังนั้นโรงเรียนหลายแห่งในชุมชนชาวเขาจึงมักจะมีกรณีที่นักเรียนหญิงในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หรือ 6 ที่อยู่ในวัยรุ่นสาว ขอลาออกเพื่อไปแต่งงาน นอกจากนั้นก็ยังมีส่วนสาเหตุจากการออกไปเข้าเรียนที่อื่น จากข้อมูลของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2533ข) กล่าวว่า ในปีการศึกษา 2532 อัตราการออกกลางคันของนักเรียนโดยเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 4.18 ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายในแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 6 ที่กำหนดให้มีอัตราการออกกลางคันไม่เกินร้อยละ 1

4.2 โอกาสในการศึกษาต่อ จากสภาพความยากจนและความนิยมที่จะให้บุตรหลานของตนออกไปประกอบอาชีพช่วยเหลือครอบครัว จึงทำให้นักเรียนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีโอกาสศึกษาต่อในชั้นสูงชันค่อนข้างน้อย ทำให้เด็กไม่มีแรงกระตุ้นให้เกิดความพยายามที่จะเรียนอย่างจริงจัง ครูผู้สอนจึงขาดความกระตือรือร้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ผู้เรียน

5. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย

การขาดแคลนอาหาร มีสาเหตุเนื่องมาจากความยากจนเป็นสำคัญ เด็กที่ขาดแคลนอาหารหรือรับประทานอาหารที่ขาดคุณภาพ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการ จะทำให้ความต้านทานโรคต่ำ และมีผลทำให้ความเจริญเติบโตทางร่างกายและสมองช้ากว่าปกติ อันจะมีผลให้สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำด้วย นอกจากนี้การขาดแคลนอาหารของมารดาในระหว่างตั้งครรภ์ ก็จะมีผลกระทบต่อความเจริญเติบโตของทารกตั้งแต่วัยในครรภ์เป็นต้นไป สิ่งที่เป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความเจริญเติบโตได้ดีที่สุด คือ ความสูง และน้ำหนักและจากการสรุปข้อมูลของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอนทั้งหมด ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2532 พบว่านักเรียนที่มีน้ำหนักตามเกณฑ์มาตรฐานของกรมอนามัย มีเพียงร้อยละ 81.71 เมื่อเทียบกับเป้าหมายของทางจังหวัด ที่กำหนดไว้ถึงร้อยละ 90 ของนักเรียนทั้งหมด

สรุปได้ว่าปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นล้วนมีส่วนสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และเป็นปัญหาที่พบได้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กโดยทั่วไป จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยของ รัตนา รุจิรกุล (2521) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2521) (2525ค) และอุมาพร หล่อสมฤดี (2527) ซึ่งศึกษาตัวแปรและกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ กัน ทุกวิจัยสรุปผลสอดคล้องกันว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กต่ำกว่านักเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น อัตราส่วนครูต่อห้องเรียน อัตราส่วนครูต่อนักเรียน ขนาดของโรงเรียน วัสดุครู อาชีพของผู้ปกครอง สถานที่ตั้งของบ้านและโรงเรียน อัตราการมาเรียน และการออกกลางคันของนักเรียน เป็นต้น

สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีภารกิจหลักที่สำคัญคือ การจัดการศึกษาให้แก่เด็กในวัยเรียนที่มีอายุครบเกณฑ์การศึกษาระดับบังคับ ให้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงทุกท้องถิ่น แต่สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นป่าทึบและเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน การคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านและห้วยหมู่บ้านใช้การเดินทางเท้าเป็นเวลหลายชั่วโมง ในบริเวณพื้นที่ที่เป็นป่าเขานี้ มีประชากรที่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นจำนวนมากอาศัยอยู่ โดยคิดเป็นจำนวนประชากรชาวเขาได้ถึงร้อยละ 50.16 ของประชากรทั้งจังหวัด (คณะกรรมการพัฒนาชนบทจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2532, เล่ม 1) ตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายไปตามเทือกเขาต่าง ๆ เล็กบ้างใหญ่บ้างตั้งแต่ 2 หลังคาเรือนขึ้นไป แต่ละเผ่าต่างก็มีภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันไป นอกจากนั้นชาวเขาเหล่านี้ มักจะย้ายถิ่นไปหาที่ทำกินใหม่เสมอ ๆ เมื่อที่ดินที่ทำกินอยู่หมดความสมบูรณ์ นอกจากจะมีประชากรที่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ แล้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังมีประชากรที่เป็นชาวไทยพื้นราบ ซึ่งประกอบด้วยเผ่าไทยใหญ่หรือชาวไต เป็นกลุ่มชนพื้นถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและคนเมืองเป็นเผ่าที่อพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ส่วนมากอาศัยอยู่ตามที่ราบเชิงเขา (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529ข) ชาวไทยพื้นราบเหล่านี้จะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวไทยภูเขามาก เพราะอาศัยอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความเจริญ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีการศึกษาและมีอาชีพที่มั่นคง

จากสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า ในการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาเพื่อให้การศึกษาภาคบังคับแก่เด็กในวัยเรียนนั้น กลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหามากที่สุดได้แก่ชาวเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขาที่อาศัยอยู่ในห้วยหมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างไกลในป่าเขา การจัดตั้งโรงเรียนในห้วยหมู่บ้านที่มีเด็กวัยเกณฑ์บังคับจำนวนไม่เกิน 20 คนนั้น เป็นการลงทุนที่สูงมากเกินไป ครั้นจะรวม 2 - 3 ห้วยหมู่บ้านและตั้งโรงเรียนให้ 1 แห่ง ก็ทำไม่ได้ เพราะห้วยหมู่บ้านชาวเขาแต่ละห้วยอยู่ห่างไกลกันมาก การที่จะให้เด็กเล็ก ๆ เดินจากห้วยหมู่บ้านของตนไปโรงเรียนเป็นระยะทางหลายชั่วโมงนั้นเป็นไปได้ยากมาก ประกอบกับสภาพทางเดินที่ต้องลัดเลาะตามไหล่เขา

นั้นมีอันตรายนมาก (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529ข) การให้การศึกษาภาคบังคับแก่เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาเหล่านี้อย่างทั่วถึงจึงจำเป็นต้องหารูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพที่ตั้งของชุมชน

สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การจัดการศึกษาในรูปแบบปกติ ซึ่งก็เป็นวิธีการจัดที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไป และการจัดการศึกษาในรูปแบบพิเศษสำหรับใช้ในพื้นที่ที่มีปัญหา ไม่อาจจัดตั้งโรงเรียนแบบปกติได้ แต่ก็มี ความจำเป็นที่ต้องดำเนินการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนเหล่านั้น

การจัดการศึกษาในรูปแบบปกติ

ในหมู่บ้านหรือห้อมบ้านที่มีจำนวนเด็กในวัยเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป และมีแนวโน้มที่จำนวนนักเรียนจะเพิ่มขึ้นในช่วง 3 ปีถัดไป จะได้รับการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นเป็นโรงเรียนในรูปแบบปกติ มีทั้งที่เป็นโรงเรียนเอกเทศและโรงเรียนสาขา การจัดการเรียนการสอนใช้แผนการสอนหลายแบบตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน เช่น โรงเรียนที่มีความพร้อมทางด้านบุคลากรและอาคารสถานที่ ก็จะใช้แผนการสอนของกรมวิชาการ หรือแผนการสอนบูรณาการของจังหวัด โรงเรียนที่มีขนาดเล็ก มีครูไม่ครบชั้นเรียน อาจจะใช้แผนการสอนของโครงการ อาร์ ไอ ที (RIT) ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างหนึ่ง ย่อมาจาก Reduced Instructional Time และบางโรงเรียนใช้แผนการสอนหลาย ๆ แบบผสมผสานกันก็มี

การจัดการศึกษาในรูปแบบพิเศษ

จากการศึกษาเอกสารของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2534) พบว่า "ยังมีเด็กในวัยเรียนอีกประมาณ 3,289 คน จาก 133 ห้อมบ้าน ที่ยังไม่ได้รับการจัดการศึกษาจากหน่วยงานใด ๆ เลย" สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดได้ตระหนักในความรับผิดชอบที่จะต้องหาทางให้เด็กเหล่านี้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงทุกคน จึงได้คิดหารูปแบบการจัดการศึกษาแบบอื่นที่แตกต่างจากการจัดตั้งโรงเรียนแบบปกติ โดยเน้นการจัดบริการในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และการประหยัดทั้งทรัพยากรบุคคลและงบประมาณให้เกิดผลการดำเนินงานที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนี้

1. โรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองในโครงการพระราชดำริ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2524) ได้ทำการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปีการศึกษา 2522 และเสนอแนะให้จังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดตั้งโรงเรียนประจำเพื่อให้เด็กชาวเขาที่อยู่ในหย่อมบ้านเล็ก ๆ ห่างไกล ได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงได้จัดตั้งโรงเรียนประจำขึ้นมาแห่งหนึ่งที่กิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปีการศึกษา 2525 เป็นโรงเรียนประจำในรูปแบบใหม่ ที่นักเรียนต้องหาเลี้ยงตนเองในระหว่างที่กำลังศึกษาอยู่ โดยทางโรงเรียนจะรับเด็กในวัยเรียนจากหย่อมบ้านชาวเขามาอยู่ประจำในโรงเรียนและทางโรงเรียนจะจัดบ้านพักให้นักเรียนอยู่เป็นหลัง ๆ ละประมาณ 10 คน แต่ละหลังจะจัดให้อยู่คนละเผ่า แยกชายหญิงมีครูพี่เลี้ยงอยู่บ้านละคน ในโรงเรียนพึ่งตนเองจะมีกิจกรรมตลอด 24 ชั่วโมง โดยถือว่ากิจกรรมทั้งในและนอกโรงเรียนเป็นบทเรียนเพื่อพัฒนาตนเองทั้งสิ้น ครูทำหน้าที่เสมือนพ่อ แม่ พี่ และเพื่อน ที่คอยชี้แนะดูแลร่วมทุกข์ร่วมสุขกับนักเรียนตลอดเวลา การจัดการเรียนการสอนดำเนินการตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 แต่เน้นเป็นพิเศษในเรื่องที่จำเป็นสำหรับชาวเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องคำนึงว่าเด็กเหล่านี้ไม่มีโอกาสเรียนเพิ่มเติมอีก จึงถือว่าการศึกษาเพียง 6 ปีนั้น เป็นการศึกษาที่สำคัญที่สุดสำหรับชาวเขา สิ่งใดจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตสิ่งนั้นควรให้โอกาสเด็กได้ศึกษาได้มีประสบการณ์ระหว่างที่อยู่ในโรงเรียน ในด้านของกลุ่มนักเรียนจะให้นักเรียนปกครองกันเอง โดยอาศัยระบอบประชาธิปไตย ทุก ๆ วันนักเรียนต้องช่วยตัวเองในการเรียน การทำงาน และการหาปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การเพาะปลูกทั้งพืชไร่ และพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ และการหาอาหารธรรมชาติ เพื่อนำผลผลิตเหล่านี้มาประกอบอาหารรับประทาน ถ้ามีมากก็จะเก็บถนอมอาหารไว้หรือขายเพื่อนำเงินมาเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป แต่การผลิตด้วยแรงงานเด็กโดยเฉพาะการปลูกข้าว ยังได้ผลผลิตไม่เพียงพอ จึงต้องขอความช่วยเหลือไปยังสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเป็นการเพิ่มเติม จากแนวทางการจัดการศึกษารูปแบบพึ่งตนเองนี้ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กชาวเขาเหล่านี้เป็นชาวเขาที่พัฒนา มีสติปัญญา และความสามารถที่จะเลี้ยงชีพได้อย่างดี มีความคิดอ่านก้าวหน้า และมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนของตนให้ดีขึ้น (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529ข)

2. โครงการห้องเรียนเคลื่อนที่ เป็นวิธีการจัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาสที่อาศัยอยู่ในหย่อมบ้านเล็ก ๆ ในป่าเขา โดยจัดครูเดินสอนให้ครูหนึ่งคนรับผิดชอบสอน 2 หย่อมบ้าน จัดการสอนสลับกันไปหย่อมบ้านและ 1 - 2 สัปดาห์ โดยเริ่มแรกเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พร้อมกันทั้ง 2 หย่อมบ้าน การใช้วิธีนี้จะทำให้เสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่ต้องอาศัยครูที่มีความตั้งใจและเสียสละเป็นอย่างสูงในการดำเนินการตามโครงการนี้ เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้เด็กได้มีโอกาสได้รับการศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้ เรียนรู้การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในชุมชนของตน และมีจิตสำนึกในความเป็นไทย เป็นรูปแบบการศึกษาที่ครูจะต้องไปหาผู้เรียน จึงเรียกการจัดการศึกษาแบบนี้ว่า "ห้องเรียนเคลื่อนที่" (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529ช; 2533ค)

3. โครงการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเด็กด้อยโอกาส "ครูหลังม้า" เป็นรูปแบบโรงเรียนประถมศึกษาเคลื่อนที่ โดยจัดการศึกษาให้กับเยาวชนชาวเขาในหย่อมบ้านขนาดเล็ก ๆ ที่มีเพียง 4 - 10 หลังคาเรือน มีเด็กในโรงเรียนจำนวนไม่มากพอที่จะจัดตั้งเป็นโรงเรียนในรูปแบบปกติได้ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน พิจารณาเห็นว่าจัดการศึกษาในหย่อมบ้านเล็ก ๆ เป็นสิ่งจำเป็น จึงได้ทำการปรับแผนการสอนของกรมวิชาการให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยบูรณาการเฉพาะเนื้อหาที่จำเป็น เช่น ความรู้พื้นฐานทางภาษาและคณิตศาสตร์ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ และมีจิตสำนึกในความเป็นไทย กำหนดให้มีครูผู้ปฏิบัติการสอน 1 คน ทำการสอนหย่อมบ้านเป้าหมาย 2 - 5 หย่อมบ้านที่อยู่ในเส้นทางเดียวกัน ครูจะเป็นผู้นำสื่อการเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นสื่อประสม ที่นักเรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง บรรทุกหลังม้าหรือพาหนะอื่นที่เหมาะสม หมุนเวียนตามหย่อมบ้านเป้าหมายตามเวลาที่กำหนด เมื่อนักเรียนได้ศึกษาแล้วครูจะทำหน้าที่ประเมินผลการเรียน และสอนซ่อมเสริมตามความเหมาะสม ในการปฏิบัติการสอนได้กำหนดให้มีผู้ช่วยครูซึ่งเป็นอาสาสมัครในหย่อมบ้านนั้น ๆ ช่วยดูแลรักษาสื่อการเรียน รวมทั้งดูแลชั้นเรียนให้ในระยะเวลาที่ครูไม่ได้อยู่ในหย่อมบ้านนั้น ๆ สำหรับอุปกรณ์ในการสอนจะใช้ดัดแปลงกับหนังสือภาษาไทยและภาษาชาวเขาตามเผ่าที่จะสอน โดยใช้พลังงานไฟฟ้าจากเครื่องโซลาเซลล์ที่มีการติดตั้งให้ครบทุกหย่อมบ้านที่อยู่ในโครงการ ปัจจุบันโครงการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเด็กด้อยโอกาส "ครูหลังม้า" ได้มีการขยายเขตบริการเพิ่มขึ้นเป็น 36 หย่อมบ้าน มีจำนวนนักเรียน

800 คน ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 5 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2533ค)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยภายในประเทศ

บรรจง บุญการี (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี" วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษาในจังหวัดลพบุรี ในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล ตัวอย่างประชากรเป็นครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 4 และ 6 ในโรงเรียนที่เปิดสอนครบชั้น ปีการศึกษา 2531 จำนวน 190 คน จาก 90 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบแบบประเมินค่าและแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิตและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าการปฏิบัติในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความต้องการเข้ารับการอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการในทุกด้านเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

กษมา สารสมุทร (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงราย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมรรถภาพด้านการสอน กับปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถภาพการสอนในด้านการเตรียมการสอน การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน การเลือกวิธีการและเทคนิคการสอน การผลิตและใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล และการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4 ของโรงเรียนในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยสรุปได้ว่าครูประถมศึกษาในจังหวัดเชียงรายมีสมรรถภาพด้านการสอน โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง ครูที่สอนในโรงเรียนไกลตัวจังหวัดมีแนวโน้มว่ามีสมรรถภาพด้านการสอน โดย

ส่วนร่วม และในด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอนดีกว่าครูที่สอนในโรงเรียนใกล้ตัวจังหวัด และครูที่สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีแนวโน้มว่ามีสมรรถภาพด้านเตรียมการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอนดีกว่าครูที่สอนในโรงเรียนขนาดเล็กเกี่ยวกับปัญหาด้านการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอน ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนทุกขนาด ทั้งที่อยู่ใกล้ตัวจังหวัดและไกลตัวจังหวัด มีปัญหาในด้านการเลือกวิธีการและเทคนิคการสอน ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็ก และอยู่ใกล้ตัวจังหวัดค่อนข้างมีปัญหาด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล

ไพโรจน์ รุจิระวิจักขณ์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาความรู้และเจตคติต่อศิลปศึกษาของครูสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้และเจตคติต่อศิลปศึกษาของครูสอนศิลปศึกษา และเปรียบเทียบความรู้ และเจตคติต่อศิลปศึกษา ของครูสอนศิลปศึกษา แยกตามเพศ วุฒิและประเภทของครูสอนศิลปศึกษา (ครูประจำชั้นหรือครูพิเศษสอนศิลปศึกษา) และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ และการปฏิบัติของครูสอนศิลปศึกษา กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูสอนศิลปศึกษา 126 คน ใน 126 โรงเรียน บุคลากรทางการศึกษา 146 คน ผู้บริหารโรงเรียน 126 คน และศึกษานิเทศก์ 20 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่า ซี (Z-test) ผลการวิจัย พบว่าครูพิเศษสอนศิลปศึกษาและครูประจำชั้นสอนศิลปศึกษา มีความรู้เกี่ยวกับศิลปศึกษา แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 โดยที่ครูพิเศษ มีความรู้ดีกว่าครูประจำชั้น แต่ทั้งครูพิเศษและครูประจำชั้น มีเจตคติต่อศิลปศึกษาไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 ครูเพศหญิงและครูเพศชายมีความรู้เกี่ยวกับศิลปศึกษา ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 บุคลากรทางการศึกษาเห็นว่า ครูสอนศิลปศึกษามีความสามารถด้านความรู้ ด้านเทคนิคการสอน การใช้สื่อการสอน และการประเมินผลอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการสนับสนุนกิจกรรมพิเศษทางศิลปศึกษาอยู่ในระดับน้อย

มีนา คงสุริยะนาวัน (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร และครูโรงเรียนประถมศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการจัดการและการให้หลักสูตรประถมศึกษา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ ศึกษานิเทศก์สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผู้บริหารโรงเรียนและครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เกี่ยวกับปัญหาด้านการจัดเนื้อหา และแนวทางการปรับปรุงเนื้อหา การจัดการเรียนการสอน การบริหารและการจัดการส่งคู่มือครู และหนังสือเรียน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรในห้องเรียนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ศึกษานิเทศก์ จำนวน 332 คน ผู้บริหาร จำนวน 464 คน ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จำนวน 862 คน รวมทั้งหมด 1,658 คน ทุกคนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติทั่วประเทศ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามเป็นแบบสำรวจรายการแบบมาตราส่วนประเมินค่าและแบบปลายเปิดวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดเนื้อหาของหมวดศิลปศึกษา หน่วยงานสานและถักทอ ควรให้เนื้อหาและเวลาดังเดิม แต่เพิ่มเนื้อหาและเวลาเรียนในหน่วยการปั้นและการแกะสลัก และหน่วยงานออกแบบสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านบริหารและการจัดการ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความสามารถของครูผู้สอน พบว่า ครูไม่สามารถสอนได้ทุกหมวด และครูไม่มีความรู้เฉพาะในเนื้อหาบางหมวดทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการสอน

นิพนธ์ บิทธิ (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา เขตการศึกษา 4 ในด้านการเตรียมการสอน วิธีสอนและเทคนิคการสอน วัสดุและสื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล และการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 424 คน จาก 212 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามชนิดแบบสำรวจรายการ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และคำถามปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า

ร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าครูโรงเรียนประถมศึกษาศึกษาประสบปัญหาและมีความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพการสอนศิลปศึกษาในด้านการวัดผลและประเมินผล วิธีสอนและเทคนิคการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน วัสดุและสื่อการสอน และการเตรียมการสอน อยู่ในระดับดีมาก

สวัสดี วันงูา (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสำรวจสภาพปัญหา และความต้องการในการผลิตและการใช้สื่อการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการผลิต และการใช้สื่อการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นครูโรงเรียนประถมศึกษา โดยแยกเป็นครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่ จำนวน 117 คน ครูฝ่ายวิชาการโรงเรียน จำนวน 117 คน และครูปฏิบัติการสอน จำนวน 117 คน รวมทั้งสิ้น 351 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าสื่อการสอนที่โรงเรียนมีมากที่สุด ได้แก่ แผนที่ เครื่องรับวิทยุ และชุดการสอน ครูผลิตสื่อการสอนจากวัสดุที่ทางโรงเรียนหามาให้ ส่วนมากตัดสินใจใช้สื่อการสอนด้วยตนเอง และใช้สื่อการสอนที่มีอยู่ในโรงเรียน ปัญหาการผลิตสื่อ คือ มีงบประมาณน้อย และมีภาระในการสอนมาก ทำให้ไม่มีเวลาผลิต ปัญหาในการใช้สื่อ คือ มีสื่อการสอนน้อยและไม่ค่อยตรงกับเนื้อหาที่จะสอน ครูต้องการงบประมาณในการผลิตสื่อการสอนอย่างเพียงพอ ต้องการสื่อการสอนที่จำเป็นในโรงเรียนอย่างเพียงพอ และต้องการข่าวสารความรู้ ตลอดจนเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับสื่อการสอน ครูมีความเห็นว่าควรจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการสอน และควรจัดให้มีศูนย์บริการสื่อการสอนในโรงเรียน

สุธน พรเสริมลักษณ์ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์สื่อการสอนระดับประถมศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณสมบัติทางกายภาพและคุณภาพสื่อการสอน และเพื่อจัดอันดับคุณค่าของสื่อการสอนที่ใช้ในการวิจัยตามกลุ่มประสบการณ์ สื่อการสอนที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สื่อการสอนจากการประกวดสื่อการเรียนการสอน ของสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

26 ชิ้น สื่อการสอนจากร้านค้าต่าง ๆ 25 ชิ้น และสื่อการสอนจากภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 49 ชิ้น รวมทั้งสิ้น 100 ชิ้น เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบวิเคราะห์ สื่อการสอนระดับประถมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจัดอันดับคุณค่าสื่อการสอนตามกลุ่มประสบการณ์ ผลการวิจัย พบว่า วัสดุที่ใช้ในการผลิตส่วนมาก ได้แก่ กระดาษ ไม้ พลาสติก และเศษวัสดุ ส่วนผ้าใช้ในการผลิตน้อยที่สุด สื่อการสอนที่ผลิตขึ้นและมีขายมาก ได้แก่ ของตัวอย่าง เกมบัตรคำ ของจำลอง คุณสมบัติทางกายภาพของสื่อการสอน ส่วนใหญ่มีราคาต่ำกว่า 100 บาท ใช้วัสดุที่หาได้ง่าย มีความประณีตสวยงาม มีเนื้อหาความรู้ที่ถูกต้องชัดเจน เหมาะสมกับเด็กในระดับประถมศึกษาทุกระดับชั้น มีความสะดวกในการใช้ เก็บรักษาและซ่อมแซมได้ง่าย คุณสมบัติทางคุณภาพของสื่อการสอน มีคุณค่ามากในเรื่องการสร้างความสนใจต่อการเรียน การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ใช้ในการประเมินผลได้ ได้รับประสบการณ์ที่ถูกต้อง ช่วยย่นระยะเวลาเรียนและสร้างความเข้าใจในบทเรียน สื่อการสอนมีคุณค่าน้อยในเรื่อง ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ฝึกความรับผิดชอบ ช่วยให้ เกิดทักษะในการทำงาน และส่งเสริมการสื่อสารทางภาษา

ขวัญใจ คงทรัพย์ (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สื่อการสอนขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมรายการสื่อการสอนขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครูประถมศึกษาในเขตการศึกษา 12 กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4 ที่ได้ผ่านการอบรมหลักสูตรประถมศึกษา 2521 มาแล้ว จำนวน 352 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการผลิตสื่อการสอนนั้น ครูส่วนมากใช้เงินส่วนตัวจัดซื้ออุปกรณ์เอง อีกทั้งยังให้นักเรียนช่วยกันผลิตสื่อการสอนร่วมกับครู โดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และวัสดุเหลือใช้ หรือวัสดุราคาเบา ทั้งครูประถมศึกษาในโรงเรียนในเมือง และโรงเรียนในชนบทต่างก็ต้องการความรู้ในการผลิตสื่อการสอน ราคาเบา และวัสดุเหลือใช้มาก ปัญหาและอุปสรรคที่พบมาก คือ ครูมีชั่วโมงสอนมาก ไม่มีเวลาผลิตและเตรียมสื่อการสอน สื่อการสอนที่โรงเรียนมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดเครื่องอำนวยความสะดวกในการใช้สื่อ และสภาพของโรงเรียนไม่อำนวยความสะดวกให้ใช้สื่อการสอนบางประเภท

พนม อินวูล (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพและความต้องการในการใช้สื่อการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการในการใช้สื่อการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครู จำนวน 624 คน และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานสื่อการสอน จำนวน 35 คน จากโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า ครูใช้สื่อการสอนเป็นบางครั้ง สื่อการสอนประเภทวัสดุที่ใช้มาก คือ หนังสือแบบเรียน กระดานดำ และรูปภาพ ส่วนวิธีการที่ใช้มาก คือ การสาธิต การเล่นเกม และบทบาทสมมติ สื่อการสอนที่ครูต้องการมาก คือ ของจริง สมุดภาพ ของตัวอย่าง ภาพโปสเตอร์ และรูปภาพ ครูต้องการความรู้ในการผลิตสื่อการสอนจากวัสดุราคาเยา ส่วนปัญหาที่พบคือ ขาดงบประมาณสำหรับการผลิตและไม่มีเวลาในการผลิตสื่อการสอน

ประสงค์ เปนะนาม (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการผลิตและการใช้สื่อการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการเลือกการผลิต การใช้สื่อการสอน แหล่งบริการสื่อการสอน และแหล่งชุมชนของครูประถมศึกษา รวมทั้งสำรวจความต้องการ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของครู ผู้บริหารการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและดำเนินการด้านสื่อการสอน ในจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นครูประถมศึกษา 236 คน ผู้บริหารโรงเรียน 118 คน จากโรงเรียน 118 โรงเรียน และสัมภาษณ์ผู้บริหารการศึกษาในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และเทศบาล รวม 7 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 361 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ และหาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูส่วนใหญ่ใช้เงินส่วนตัวซื้อสื่อการสอนและซื้อวัสดุเพื่อนำมาผลิตสื่อการสอน สื่อการสอนที่ครูใช้มากคือ กระดานดำ บัตรคำ บัตรประโยคของจริง หนังสือแบบเรียน และการร้องเพลงประกอบการสอน วัสดุในท้องถิ่นที่นำมาใช้ ได้แก่ ต้นไม้ ใบไม้ ผลไม้ ดิน และหิน เป็นต้น ปัญหาที่ครูพบมาก คือ โรงเรียนขาดงบประมาณ เพื่อจัดซื้อสื่อการสอน ขาดบุคลากรที่สามารถให้คำแนะนำในการผลิตการใช้สื่อการสอน สื่อการสอนของโรงเรียนมีน้อยเกินไป และไม่มีแหล่งบริการด้านสื่อการสอนในจังหวัด

2. ครูส่วนใหญ่ต้องการความรู้เรื่องการผลิตสื่อการสอนจากวัสดุเหลือใช้ และวัสดุในท้องถิ่น ผู้บริหารทุกระดับมีความคิดเห็นว่า วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ ควรมีบทบาทในการให้บริการและจัดอบรมด้านสื่อการสอนแก่ครู อีกทั้งควรจัดตั้งศูนย์สื่อการศึกษาระดับโรงเรียน หรือระดับกลุ่มโรงเรียน เพื่อให้บริการแก่ครูอีกด้วย

พัชรา อิงคินันท์ (2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนของครูระดับประถมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนเพื่อสำรวจแหล่งบริการสื่อการสอนในโรงเรียนต่าง ๆ และในชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์ทางวิชาการจากแหล่งดังกล่าวของครูระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูประถมศึกษา จำนวน 252 คน ครูใหญ่และผู้ช่วยครูใหญ่ จำนวน 48 คน จาก 19 โรงเรียน สัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ หัวหน้าส่วนการศึกษาจังหวัด หัวหน้าหมวดการศึกษาอำเภอเมือง และหัวหน้าฝ่ายการศึกษาเทศบาลเมืองพิษณุโลก รวม 5 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 305 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูจัดหาสื่อการสอนโดยให้นักเรียนหาวัสดุในท้องถิ่นมาช่วยกันผลิต นอกจากนั้นครูและนักเรียนยังช่วยกันผลิตสื่อการสอนอีกด้วย วัสดุที่ใช้มักจะเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น วัสดุหรือวัสดุราคาเบา

2. ในการเตรียมสื่อการสอน ครูคำนึงถึงปัญหาความต้องการ ระดับสติปัญญา และความสามารถของนักเรียนเป็นเกณฑ์

3. สื่อการสอนที่ครูใช้มาก ได้แก่ กระดาษดำ บัตรคำ แผนภูมิ หนังสือแบบเรียน และใช้เพลงประกอบบทเรียน ส่วนสื่อการสอนที่มีมากที่สุด ได้แก่ บัตรคำ รองลงมาคือ แผนภูมิ รูปภาพ และบัตรประโยค

4. ปัญหาและอุปสรรคที่ครูประถมศึกษาพบมาก คือ ขาดผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอน ครูไม่มีเวลาผลิตสื่อการสอนเพราะมีชั่วโมงสอนมาก จำนวนสื่อการสอนในโรงเรียนมีน้อยเกินไป ขาดแคลนงบประมาณด้านการจัดหาและผลิตสื่อการสอน ตลอดจนครูมีความยุ่งยากในการขอใช้บริการจากแหล่งบริการสื่อการสอน

5. ครูต้องการให้ทาง โรงเรียนจัดให้มีผู้แนะนำ เกี่ยวกับการผลิตการใช้สื่อการสอน ให้โอกาสครูในการเสนอความคิดเห็นและความต้องการในการใช้สื่อการสอน
6. ครูส่วนใหญ่ต้องการความรู้ในการผลิตสื่อการสอนราคาเบาจากเศษวัสดุ หรือวัสดุ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ในการเขียนตัวอักษรแบบ0บต่าง ๆ มาก
7. ผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารโรงเรียน มีความคิดเห็นว่า ครูมีชั่วโมงสอนมาก และครูบางคนต้องใช้เวลาในการเดินทาง ไปสอนจึงทำให้ไม่มีเวลาเตรียมและผลิตสื่อการสอน

ประไพ วัฒนพงษ์ (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการวัดและประเมินผลการเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและเปรียบเทียบปัญหาการวัดและประเมินผล การเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ มาตรฐานประเมินค่า และแบบปลายเปิด กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ 50 คน ขนาดกลาง 156 คน ขนาดเล็ก 90 คน รวมทั้งหมด 296 คน ทุกคนเป็นครูในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า ร้อยละ คะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนปัญหา การวัดและประเมินผลของนักเรียน โดยการทดสอบค่าไคส์แคว์ ผลการวิจัยพบว่าในเรื่องการสร้าง เครื่องมือสำหรับใช้ในการวัด และประเมินผลการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีปัญหา มาก ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการปฏิบัติ ด้านเครื่องมือในการวัดและประเมินผล และด้านการ บริหารต่าง ๆ เกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียน มีปัญหาปานกลาง ในเรื่องของการตั้ง คำถามให้นักเรียนตอบปากเปล่า การใช้เวลาตามปกติเพื่อวัดผลการเรียนกลุ่มการงานและพื้นฐาน อาชีพ มีปัญหาน้อย ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัญหาในการวัดและประเมินผลการ เรียนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก มีความแตกต่างกันที่ระดับ ความมีนัยสำคัญ .05 ในทุก ๆ ด้าน

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครู" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครู โดยเน้นการศึกษาสภาพการใช้อัตรากำลังข้าราชการครูในสถานศึกษาในสิ่งที่เกี่ยวกับการใช้คุณวุฒิปริญญาหรือประกาศนียบัตร วิชาชีพ ชั่วโมงสอน อัตราส่วนการใช้ครูต่อนักเรียน และการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความรับผิดชอบในปัจจุบัน กลุ่มประชากรได้แก่ ข้าราชการครูในสายงานสอน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และสังกัดกรมสามัญศึกษา ใน 4 เขตการศึกษาเขตละ 1 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดยะลา ลพบุรี เชียงใหม่ และอุดรธานี ปี พ.ศ. 2531 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ และค่าไคสแคว้ ผลการวิจัยพบว่า

1. มีการใช้ข้าราชการครูให้ปฏิบัติงานตามคุณวุฒิปริญญาหรือประกาศนียบัตรที่ได้รับมา
2. ข้าราชการครูส่วนใหญ่มีชั่วโมงสอนเฉลี่ยสัปดาห์ละ 11 - 20 ชั่วโมง และปฏิบัติงานอื่นอีกสัปดาห์ละ 1 - 10 ชั่วโมง

มนธิรา คำกลาง (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้หลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลักสูตรท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในด้านการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียน การวัดและประเมินผล การบริหารและการบริการหลักสูตรและการนิเทศ นอกจากนี้ยังศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของการใช้หลักสูตร ตลอดจนความคิดเห็นของครูที่มีต่อหลักสูตรท้องถิ่น ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ศึกษานิเทศก์อำเภอ จำนวน 20 คน ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 136 คน และครูผู้สอน จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการประมาณค่าเฉลี่ย ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการเตรียมการสอน ศึกษานิเทศก์อำเภอและผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า ครูมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง แต่ครูผู้สอนเห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ศึกษานิเทศก์อำเภอ และครูผู้สอนเห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง

3. ด้านการวัดและประเมินผล ศึกษานิเทศก์อำเภอ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน มีความเห็นตรงกันว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

4. ด้านการใช้สื่อการเรียน การบริหารและการบริการหลักสูตร และการนิเทศ ศึกษานิเทศก์อำเภอ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

5. ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า ครูได้รับสื่อการเรียนล่าช้า ข้อเสนอแนะ คือ ควร มีการเตรียมการสอนอย่างสม่ำเสมอ ควรจัดเอกสารประกอบการค้นคว้าให้พอเพียงกับจำนวนนักเรียน และควรนิเทศติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

6. ความคิดเห็นที่ครูที่มีต่อหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ด้านจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม การเรียนการสอน และสื่อการเรียน มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง การวัดและประเมินผล มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

พิมล มัชฌมบุรุษ (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นระดับ ประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน : ความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น" มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสอดคล้องของแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของจังหวัด แม่ฮ่องสอน กับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น และศึกษาความสอดคล้องระหว่างสภาพการจัด การเรียนการสอนกับความต้องการของท้องถิ่น ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ ประธานกลุ่มโรงเรียน และกำนัน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มหนุ่มสาว และครู ผู้สอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 รวมทั้งสิ้น 339 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแบบวิเคราะห์แผนการสอน ซึ่งมีลักษณะเป็นตารางบันทึก ข้อมูลผลการวิจัย สรุปได้ว่า ความสอดคล้องระหว่างสภาพการจัดการเรียนการสอนตามแผน การสอนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน กับความต้องการของท้องถิ่นในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ในด้านความรู้พื้นฐานอาชีพ คือ การปลูกหอม กระเทียม การปลูกไม้ดอก ไม้ประดับในด้านความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต คือ การปลูกพืชผักสวนครัว

ประสิทธิ์ จันทรดา (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน และศึกษาความต้องการของผู้บริหารโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการศึกษาของจังหวัดกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 202 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าไคสแคว์ ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การจัดการศึกษาของจังหวัด มีปัญหาในระดับปานกลางทุกด้าน ปัญหาที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมีปัญหาด้านวิชาการมากที่สุด รองลงมาคือ การเงินและพัสดุ ปัญหาด้านการบริหารโรงเรียน มีปัญหาด้านธุรการการเงินและพัสดุมากที่สุด รองลงมาคือ งานบุคลากร ผู้บริหารส่วนใหญ่ต้องการการพัฒนางานการเจ้าหน้าที่มากที่สุด รองลงมาคือ การเงิน และพัสดุ เมื่อเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้บริหารโรงเรียน ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกด้าน นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เสนอโครงการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดไว้ด้วย

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Hopson, S.K. (1986) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A descriptive study of the problems and concerns of beginning art teachers" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและจำแนกปัญหาของครูที่เริ่มสอนศิลปะ ในมลรัฐเนบราสกาและมลรัฐที่อยู่รอบ ๆ และหาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาด้านต่าง ๆ กับตัวแปรด้านอายุ เพศ ประชากรในโรงเรียน และระดับที่สอน (อนุบาล ประถม หรือมัธยม) กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูทั้งหมดที่ถูกกำหนดให้สอนวิชาศิลปะ และครูที่เริ่มมีประสบการณ์ในการสอนวิชาศิลปะในชั้นเรียนมา 1 ถึง 2 ปี ในมลรัฐเนบราสกา ไอโอวา มิสซูรี แคนซัส โคโลราโด ไวโอมิง และเซาท์ ดาโกตา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยสรุปได้ว่าปัญหาของครูส่วนใหญ่มี 8 ด้าน คือ 1. ด้านการควบคุมชั้นเรียน 2. ด้านทัศนคติที่มีต่อการจัดโปรแกรมศิลปะ 3. ด้านการสอน 4. ด้านเครื่องมืออำนวยความสะดวก และอุปกรณ์การเรียนการสอน 5. ด้านการจัดและการดูแลชั้นเรียน

6. ด้านการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร 7. ด้านการพัฒนาอาชีพ และ 8. ด้านการประเมินผล ซึ่งปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. อายุ ครูที่มีอายุ 40 - 49 ปี มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้เครื่องมืออำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์ รองลงมาเป็นครูที่มีอายุ 30 - 39 ปี และ 20 - 29 ปี ตามลำดับ
2. เพศ ครูหญิงมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้เครื่องมืออำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์มากกว่าครูชาย
3. ประชากรในโรงเรียน ครูที่สอนหลายโรงเรียนในคราวเดียวกัน จะมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการและการดูแลชั้นเรียนมากกว่าครูที่สอนในโรงเรียนเดียว และครูที่สอนในโรงเรียนที่มีนักเรียนจำนวนตั้งแต่ 600 คนขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีปัญหาการควบคุมชั้นเรียน
4. ระดับที่สอน ครูที่สอนในระดับประถมศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการและการดูแลชั้นเรียน มากกว่าครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษา และระดับอนุบาล

Bebeteidoh, E.O. (1987) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Status of art in elementary schools in Bendel State of Nigeria" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพของวิชาศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาในรัฐเบนเดล ประเทศไนจีเรีย ตามแนวนโยบายศิลปศึกษาแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรศิลปะในด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาการสอน วิธีการสอน คุณวุฒิของครู และวิธีการประเมินผล นอกจากนี้ยังรวมถึงศึกษาความแตกต่างของหลักสูตรศิลปะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวในโรงเรียนประถมศึกษา 3 กลุ่ม คือ โรงเรียนที่อยู่ในเขตตัวเมือง โรงเรียนในเขตชานเมือง และโรงเรียนในเขตชนบท กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนในโรงเรียนเขตตัวเมือง โรงเรียนเขตชานเมืองและโรงเรียนเขตชนบท โรงเรียนละ 40 คน รวมทั้งสิ้น 120 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เมื่อวิเคราะห์โรงเรียนประถมศึกษาแต่ละโรงเรียน พบว่าในโรงเรียนส่วนใหญ่ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรศิลปะยังไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของนโยบายศิลปศึกษาแห่งชาติ และด้านเนื้อหาการสอนนั้นยังคงให้ความสำคัญกับวิชาทางทัศนศิลป์ ด้านวิธีการสอนและวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานศิลปะนักเรียนยังไม่สอดคล้องกับกรอบแนวทางของหลักสูตรศิลปะและวัฒนธรรมประจำชาติ นอกจากนี้ยังพบว่าครูที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาในรัฐเบนเดล ให้นักเรียนซื้อผลงานทัศนกรรมมาส่ง

เอาคะแนนได้ ซึ่งพบมากในโรงเรียนที่อยู่ในเขตชนบท และโรงเรียนในเขตชานเมือง ครูให้ความสำคัญกับผลงานศิลปะที่ทำเสร็จแล้วมากกว่ากระบวนการทำงานศิลปะของนักเรียนและครูส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาด้านการสอนศิลปศึกษา

Vongsingthong, P.B. (1985) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Faculties" perceptions of the use and effectiveness of instructional media in teaching studio art courses" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถด้านการรับรู้ในการใช้สื่อการสอน และศึกษาถึงการใช้สื่อการสอน ประสิทธิภาพและความมุ่งหมายของสื่อการสอน ตามการรับรู้ของครูผู้สอนวิชาศิลปะภาคปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูผู้สอนวิชาศิลปะภาคปฏิบัติในโรงเรียนศิลปะวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่อยู่ในมลรัฐโอกลาโฮมาจำนวนทั้งสิ้น 167 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามพัฒนาโดยผู้วิจัย ผลการวิจัยพบว่า

1. มีการใช้สื่อการสอนประกอบวิธีการสอนแบบที่เคยปฏิบัติกันมา ในสถาบันการศึกษาทุกประเภท
2. ครูผู้สอนศิลปะที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 11 ปีขึ้นไป ใช้สื่อการสอนบ่อยครั้งที่สุด
3. มีการใช้สื่อการสอนบ่อยครั้งที่สุดในชั้นเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากกว่า 13 คนขึ้นไป
4. สื่อการสอนชนิดต่าง ๆ สามารถตอบสนองและสนับสนุนความมุ่งหมายการสอนในด้านต่าง ๆ กัน
5. การรับรู้ในด้านการใช้สื่อการสอนและประสิทธิภาพของสื่อการสอน ของครูผู้สอนศิลปะภาคปฏิบัติ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

Hooten, N.T. (1986) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Aesthetic judgment of elementary classroom teachers, quality of student art, selected teacher characteristics : A study of relationships" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ กับคุณภาพของผลงานศิลปะของนักเรียนและ

ศึกษาตามสัมพันธะระหว่างผลการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ กับคุณลักษณะของครูที่คัดเลือกมา
ได้แก่ การศึกษาและการรับรู้ตามประสบการณ์ทางศิลปะ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูประจำชั้นที่สอน
ศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวน 50 คน และผลงานศิลปะของนักเรียนระดับชั้นอนุบาล ถึง
เกรด 6 ในมลรัฐจอร์เจียใต้ จำนวน 1,865 ชิ้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบทดสอบทาง
ศิลปะของมายเออร์ (Meier Art Test) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครูที่ได้รับการฝึกอบรมทางศิลปะ
กับครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมทางศิลปะ สามารถตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในผลงานศิลปะของ
นักเรียนได้ไม่แตกต่างกัน และครูที่ได้รับการฝึกอบรมทางศิลปะจะมีการรับรู้และความสามารถทาง
ศิลปะแตกต่างจากครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมทางศิลปะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย